

JEDAN POGLED U JUGOKOMUNISTIČKU PROŠLOST (2)

JOSIP FRANULIĆ
GDINJ

UDK 272.5
Izvorni znanstveni rad

Na temelju arhivske građe i objelodanjenih izvora, Auktor analizira stanje Katoličke crkve i svećenika na području Hvarske biskupije u vremenu od stvaranja Kraljevine Jugoslavije do sloma komunizma i raspada Jugoslavije 1990. godine. Unitarističko političko uređenje i komunistički nazor na svijet obilježili su 70-ak godina tragične povijesti hrvatskog naroda i Katoličke crkve. Prvi je dio ove studije objelodanjen u prošlom broju "Službe Božje", XXXII (1992), br. 4, 237-280. U tom dijelu je posebno istaknuto stajalište kardinala Alojzija Stepinca o jugokomunizmu kao i naučavanje papâ 19. i 20. stoljeća o komunizmu.

U ovom drugom dijelu rasprave Auktor se usredotočuje na utjecaj jugokomunističke indoktrinacije na stanovnike dvaju hvarskih naselja: Gdinj i Bogomolje. Analizira stanje prije i poslije uspostave hrvatske demokracije u tim mjestima i pokušava pronaći prave uzroke jačini navedene indoktrinacije. Auktor je obilatno iskoristio arhivsku građu Komunističke partije na Hvaru, posebno u dva spomenuta mjesta.

4. Utjecaj jugokomunističke indoktrinacije na stanovnike hvarskih naselja Gdinj i Bogomolje

Zaključujući spominjanu studiju o don I. Loziću, ustvrdio sam kako je jugokomunizam iza sebe ostavio opustjela sela u kojima je službovao, ali da je najpogubniju pustoš ostavio u glavama njihovih žitelja.⁸⁵ U bilješki ispod toga teksta na neki sam način najavio tematiku ovoga poglavlja. Ondje sam, naime, pisao kako bih na temelju svojega župničkog iskustva u Gdinju i Bogomolju mogao " *napisati cijelu studiju, potkrijepljenu konkretnim primjerima, o pogubnu utjecaju komunističke indoktrinacije na psihu mojih župljana. Sustavno prekrajanje etičke i moralne svijesti urodilo je time da je mnogima 'sat u glavi naopako navijen': poljuljane su neprolazne vrijednosti*

85. Kao u bilj. 45, poglavlje 7.

u korist nasilno nametnutih.“ Ta studija ipak nije izdvojena nego je, svedena na jedno poglavlje, uklopljena u ovaj prikaz koji obuhvaća jugokomunističko razdoblje.

Sve što se u tom razdoblju događalo, poglavito na području gaženja vjemičkih i narodnih vrednota, treba *lege artis* zabilježiti, kako bi se očuvalo za budućnost. S tim u svezi, najavljujući u svojem uvodniku moju studiju o Loziću, urednik ove revije napisao je i ovo: "Veoma je pohvalno da je ova studija napravljena navrijeme, jer neće proći dugo da nadolazeća generacija jednostavno neće moći vjerovati da je to bila življena stvarnost u drugoj polovici 20. stoljeća u ovom predjelu Europe." ⁸⁶ Doista, već mladim ljudima iz gdinja i Bogomolja - a studija obuhvaća Lozićevo župnikovanje u tim župama - djeluje neuvjerljivo kako su u nedavnoj prošlosti mjesni komunisti (nažalost, uz prešutnu potporu gotovo svih sumještana) progonili malobrojnu vjemičku zajednicu i crkvene predstojnike u dotičnim župama.

Osim što iznosi uzroke izobličene vjersko-nacionalne svijesti, ovo je poglavlje podijeljeno na razdoblje prije i poslije uspostave hrvatske demokracije. Ako se, naime, tijekom jugokomunističkog režima - zbog toga što bi njegovi protivnici *ipso facto* postajali građanima drugoga reda - donekle mogu i opravdati niže opisani postupci, svakako zaslužuju prijekor svi izneseni oblici odlučne oporbe novouspostavljenoj hrvatskoj demokraciji 1990. g., motivirani upravo neprežaljenim "egipatskim (=jugokomunističkim) loncima".

4.1. Prije uspostave hrvatske demokracije

U materijalističkoj filozofiji, toj komunističkoj pseudoreligiji, dvije su temeljne zapovijedi: mrzi Boga svojega svim svojim srcem, dušom, snagom, umom; mrzi također i svojega bližnjega koji slijedi Kristov božanski nauk! Tako je naučavao i u djelo provodio "tuđinski marksizam, koji se donesen olujom ratnih zbivanja s ruskih stepa, kao sotonski uljez gnijezdio uz prastara hrvatska ognjišta".⁸⁷ Međutim, što su bile zlosretnije okolnosti za vjeru i dom, to je bio jači otpor duha protiv fizičke sile, intenzivnija po-

86. *Služba Božja*, 31 (1991), 3,194.

87. V. NIKOLIĆ, n. dj. II, 66.

buna duhovne osobe protiv organizirana nazilja. U nama je živjela prkosna nemoć, koja se preobrazila u odlučnost i upornost!

S obzirom na držanje naših vjernika pod jugokomunizmom,⁸⁸ može se opetovati s Vergilijem: "*Apparent rari nantes in gurgite vasto.*" Makar se kršćanstvo (katoličanstvo posebno) i komunizam korjenito isključuju, brojni vjernici duhovno su životarili pokušavajući u svojoj savjesti pomiriti Krista i Marxa, koji nepomirljivo stoje jedan protiv drugoga ("Ja sam Božji i vražji" ili "Ja sam za sve").⁸⁹ Ovdje ću se ograničiti više na uopćeno izlaganje te bolne, i za njezine katere nimalo časne, tematike.

Komunisti su uspjeli odsjeći vjernike od svećenikâ i napraviti razdor među njima (*Divide et impera!*), nasilno suprotstavljajući jedne drugima. Vjernici su se poistovjećivali s bezbožnim vlastodršcima protiv svećenikâ: "*Što hoće ovi popi?*" Ili kad su onodobna obavijesna sredstva napadala Crkvu: "*To ga nešto imaju protiv popova!*" U tom smislu znali su se i vjeroučenici, protuvjerski zadojeni već od malih nogu, suprotstavljati župniku, kojega su ignorirajući izbjegavali izvan crkvenih prostora.

Komunisti su bili uvjereni kako komunizam kao neka sekularizirana religija može parirati Crkvi, čemu su se mnogi vjernici nekritički prilagođivali.⁹⁰ Dok oni nisu vidjeli nikakva zla u nastojanju da se vijenac s crvenom zvijezdom petokrakom u sprovodnoj povorci nosi ispred križa, ja sam u Bogomolju 1985. g. napustio takav sprovod, ne obazirući se na njihove prijetnje i uvrede. Pače, ovdje se u jednomu građanskom sprovodu (moji su se župljani pitali zašto ne dolazim u takve sprovode) 1983. g. pje-

88. J. FRANULIĆ, *Jedan aspekt konkretne pastoralne problematike*, u *vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 36(1983),11, 197-198; ISTI, "Tvrd govor" (Iv 6,60), u *Vjesnik ...* 37 (1984),7-8, 139-142.

89. A. STARČEVIĆ: "*Tko nije svoj taj je svačiji, jer do njega ne stoji čiji će biti.*" Usp. I. TOLJ, n. dj., 194. - K. Rahner: "*Ako sam stvarno kršćanin vjernik, nikada ne mogu svoje kršćansko uvjerenje učiniti ovisnim o tomu je li se i koliko ono slaže ili ne slaže s javnošću nekog društva i javnim mišljenjem.*" Usp. OŽ 40 (1985), 3-4, 328. - Svojim slušateljima govorio sam i onu, utemeljenu na Objavi, naime da je prijateljstvo s vragom (= bezboštvom) ujedno neprijateljstvo prema Bogu (usp. 2 Kor 6,14-15; Jak 4,4). Nadalje, kako bi tvrdnje da nema Boga, duše i prekogrobnog života bile dobar materijal za humorističku rubriku u novinama. Kao ustuk preziru i omalovažavanju vjere i Crkve, naglašavao sam kako se nikoja domaća ustanova, društvo ili stranka ne mogu mjeriti s Rimokatoličkom Crkvom kao međunarodnom ustanovom.

90. U dotičnim se mjestima do te mjere osjećalo bezvjersko i protuvjersko ozračje, da bi se - sudeći samo po njima - bilo moglo dobiti dojam da je cijeli svijet komunistički (kao što je svojedobno, nakon pogubna utjecaja arijanskog krivovjerja, sv. Jeronim govorio kako je izgledalo da je cijeli svijet postao arijanski!).

valo: "Druže Tito, mi ti se kunemo!"⁹¹ Očito ne odobravajući službeno stajalište Crkve da se u onodobnom režimu zapravo progonila vjera, posjetitelji crkve znali su mi reći: "Tko vam brani držati misu i sprovod?" Da bi komunistima pokazali svoju posvemašnju privrženost, dodvarali su im se tako što su se u njihovoj nazočnosti nepovoljno i pogrdno izražavali o župniku i uopće o vjerničkoj zajednici, kojoj i sami pripadaju krštenjem. Makar to nije bilo pošteno, dade se shvatiti što pred partijcima nisu ustajali na obranu Crkve i svećenstva, jer bi tada bili ozvrgnuti poruzi i diskriminaciji.

Gdinjani su se u veliku broju pokorno odzivali na razne sastanke i skupove koje su komunisti sazivali upravo u vrijeme nedjeljne i blagdanske mise.⁹² Moj prethodnik Lozić (od 1968. do 1978. g.) zahtijevao je da se preko nedjeljne mise ne angažiraju školska djeca u priremi za doček tzv. štafete mladosi, nego neka se to čini u drugo doba.⁹³ Nakon toga njegova istupa bilo je ozbiljno došlo u pitanje održavanje prve pričesti. Na roditeljskom sastanku s Lozićem majke prvopričesnika riješile su nastali problem. Ipak su tajile održavanje toga sastanka pred muževima, koji su pokazivali svoju posvemašnju privrženost mjesnim partijcima. Nadalje, viđao sam kako se pred spomenikom palih boraca - kao da bi to bio neki novi sveti lik, suprotstavljen onim starim - otkriva glava, dok se prolazeći mimo crkve to nije činilo. Titove slike znale su se po vjerničkim kućama izlagati na istom zidu zajedno sa svetačkim slikama.

U provođenju vulgarne ateizacije partijci su počimali od najmlađih, konkretno ministranata. Njih su pojedinci znali nagovarati neka mi se pomokre u kalež⁹⁴ ili su ih pokušavali potplatiti ne bi li prestali posluživati kod oltara. Usput bi im dokazivali kako je vjera tobože u sukobu sa znanošću. O meni bi im govorili: "Što pop ne ode, kad ga svi mrže?" Doista, zlobnu kritikerstvu, kojemu sam od komunista na javnim mjestima bio često izvrgnut, udvomički su se pridruživali i nekomunisti (zapravo filokomunisti, a poturice su gori od Turaka!) pa se stjecao takav doja, naime da me svi mrže. Otišao nisam, makar su - vodeći protiv mene zakulisni rat - višestruko nas-

91. Netko je primijetio da bi se to imalo izgovarati kao : "Druže Tito, mi ti sVe kunemo!" (u smislu: proklinjemo!).

92. O toj pojavi još je riječi u 5. poglavlju.

93. Već spominjanom svećeniku Bulešiću (u bilj. 15.) pojedini su župljani 1945. g. znali reći: "Prije Tito pak Bog!" Usp. GSIM 82 (1991), 11,345. - Izvješten sam kako jedini pokušaj angažiranja školske djece u vrijeme nedjeljne mise u Poljicima na Hvaru nije uspio, jer su se tomu žestoko oprle njihove majke.

94. Ponovimo s Pijom XI: "Neljudsko je ono što je protukršćansko!"

tojali u tom smjeru. O učinku partijskog raspirivanja klasne mržnje (=vjerska nesnošljivost) najbolje govori nedavno iskreno očitovanje jednoga mladoga čovjeka: "Do prije par godina bio bih Vas proždri!"

I na odrasle vjernike vršio se pritisak da prestanu prakticirati vjeru. Stoga su određene osobe dolazile u crkvu zaobilaznim putovima, samo da izbjegnu prigovore i zanovijetanja partijaca zato što pohađaju crkvu. Malobrojni muškarci koji bi obavili uskrсну pričest⁹⁵ (vladalo je mišljenje, potvrđeno u praksi, da je prakticiranje vjere samo za žene) bili bi dočekani od pojedinih partijaca podrugljivim izričajem da su "primili pogaču". Bilo je i ucjena da će biti ukinuta tzv. boračka mirovina (koja se mogla dobiti na temelju diskutabilnih "svjedočenja") onima koji budu odlazili u crkvu.

Svoju nadmoć partijci su mislili da pokazuju i u rijetkim kontaktima sa mnom ("Makar se ideološki razlikujemo, ipak možemo razgovarati"). Prvih dana mojega boravka u Gdinju jedan me partijac - ponosno naglašavajući da je on član SK - upozorio: "Znate, ako biste što govorili, o tomu bih poveo računa!" Prem jednim bogomoljskim partijcem branio sam svojega prethodnika Lozića, na čijoj je krivnji on inzistirao u svezi s njegovom propovijedi u Vrboskoj na Veliki četvrtak 1984. g. (o tomu u 7. poglavlju). Dotični je mene i sve svećenike usporedio s dr. A. Artukovićem, ministrom NDH - kojemu se tada sudilo - i zaprijetio mi da će mi se dogoditi kao i bivšemu bogomoljskom župniku don Marijanu Kneževiću (Usp.3.1.1.2). U svezi s Lozićem još i ovo: gdinjski su partijci bili tužili liječnika i njegova pomoćnika zato što su 1975. g. besplatno u kući liječili bolesna Lozića (tada, naime, svećenici nisu bili zdravstveno osigurani).

U konkretnim okolnotima, gdje su partijci svim dostupnim sredstvima poticali ljude na otpad od vjere, vladanje pojedinih vjernika (riječi, djela, stavovi), obilježeno pretvaranjem i dvoličnošću, bilo je ravno zatajivanju vjere,⁹⁶ premda nisu bili formalno istupili iz Crkve. Zbog svega iznesenoga u svojim sam propovijedima često napadao ateizam, nazivajući ga također i primitivizmom (konkretno: "Svim raspoloživim sredstvima suprotstaviti ću se primitivnom ateizmu u gdinjsko-bogomoljskom izdanju" ili uopćeno:

95. Iz župnikovanja don Božidara Medvida u Gdinju: budući da se prije samoga Uskrsa nijedan muškarac nije bio ispovijedio, takvima nije dopustio nositi križ u jutarnjoj procesiji Velikoga petka 1948. g. iz Gdinja u Bogomolje i natrag, nego ga je nosio sam (to je bio njegov prvi Veliki tjedan u Gdinju).

96. Kard. Stepinac: "Vjera nije kabanica koja se može okretati prema prilikama vremena, već je ona kršćaninova osobna karta i praktični kršćanski život." Usp. J. BATELJA, n. dj., 307.

"Kad ćemo moći reći da više nema onih koji sada govore da Boga nema?"). U sredinama, naime, gdje su vlast držali manje kulturni ljudi,⁹⁷ komunizam se očitovao isključivo kao primitivni ateizam, a tako su ga doživljavali i žitelji tretiranih župa (dakle, ni govora o nekakvu komunističkom angažiranju oko poboljšanja životnih uvjeta u dotičnim selima!).

Budući da je upravo nastojanjem partijaca bilo opalo pohađanje meni povjerenih crkava, stalno sam poticao župljane na prakticiranje vjere, počam od njihovih ukućana. Naglašavao sam kako se ne smiju povoditi za primjerom otpadnika vjere (koje sam nazivao upropastiteljima ili, ironično, usrećiteljima njihovih mjesta), nego do smrti ustrajati u pradjedovskoj vjeri i uzdržati ono što smo primili s majčinim mlijekom. Uz ostale aluzije na partije, često sam isticao negdje pročitano rečenicu: "Čovjek je pravi rob tek onda kad ljubi nogu koja ga gazi." Izvrgavao sam ruglu shvaćanje po kojemu se najvećim grijehom drži spominjanje vruga, dok njihovi ukućani dosita zapisuju svoju dušu vrugu (=upisivanje u Partiju).

U potkrepu svojih tvrdnja više sam puta navodio pojedine svetopisamske izričaje uz komentar, primjerice: "Bijes me hvata zbog grešnika koji tvoj Zakon napuštaju" (Ps 119,53), dodajući: ali još više zbog onih koji bi htjeli da ga i drugi napuste!⁹⁸ Ili: "Ako ne ljubi Gospodina, neka bude proklet" (1 Kor 16,22), dodajući: koliko tek treba biti proklet onaj koji na silu hoće da ga i drugi ne ljube!⁹⁹

Takav način govora često je nailazio na glasno gundanje, a bilo je i tobože prosvjednih izlaženja iz crkve, čime su nastavili praksu započetu u doba prvoga poratnoga gđinjskog župnika don Božidara Medvida. Takve sam ispade komentirao Pavlovim riječim: "Postadoh li vam neprijatelj propovijedajući vam istinu?" (Gal 4,16). Pouzdano znam da su određeni posjetitelji crkve o sadržaju mojih propovijedi samoinicijativno izvješćivali - dakako u iskrivljenoj verziji¹⁰⁰ - mjesni učiteljski kadar (biva: svećeniku je svatko nadređen) i špijune zadužene da me nadgledaju. Ti su znali prisluškivati pod jednim otvorenim prozorčićem bogomoljske crkv ili pak u

97. "Timeo hominem unius libri."

98. Ta je problematika bila poznata i u kršćanskoj starini. Nepoznati pisac iz 2. st. piše: "Bilo bi još podnošljivo kad bi sami tako postupali, ali oni uporno i nevine duše uče krivim naukama." Usp. Časoslov, Služba čitanja u srijedu 32. tjedna kroz godinu..

99. Bilo je još takvih navoda, primjerice: Ps 73,27; 5-6; Jr 7,9-10; Bar 4,28; Gal 3,1; 2 Pt 2,1-3; Otk 14, 9-10.

100. "Quidquid recipitur, per modum recipientis recipitur."

Gdinju blizu kuće kamo svagdano odlazim na obroke. Na temelju izvješća tih nazovi-vjernika (doušnika), govorilo se o mojim propovijedima i na otvorenim (sa sudejlovanjem nepartijaca) partijskim sastancima, gdje je rečeno da smo jedan neimenovani svećenik i ja dvojica najopasnijih otočkih svećenika.

Slabo razvijena vjernička svijest dotičnih župljana ujedno je značila i jednako tako (ne)razvijenu njihovi nacionalnu svijest, koje gotovo da i nije bilo zbog pogubne jugokomunističke promičbe. Ako se uopće i mislilo na pripadnost hrvatskomu narodnom biću, onda se to očitovalo izjavom da smo Dalmatinci. Kad se u jednom kontekstu spomenula Hrvatska, čuo sam na svoje uši upadicu: "Mi nemamo Hrvatsku, nego Jugoslaviju!" Doista, gotovor sve svadbene povorke u objema župama bile su predvođene jugoslavenskom zastavom (na prste jedne ruke mogu se nabrojiti one predvođene hrvatskom). Kolikom su mržnjom ne samo na vjerske nego i nacionalne vrednote stariji partijci uspjeli zatrovati mlade, dokazuju riječi jednoga mlada partijca upravljene njegovu vršnjaku nepartijcu: "Ti si za Veliku Hrvatsku!"

Uspostavom hrvatske demokracije - što sam doživio kao svoje drugo rođenje - *via facti* prestalo je opisano razdoblje cenzure i autocenzure. U naravi, naime, svih totalitarizama podvrgavati i prisvajati javni i privatni život pojedinaca i cijelih naroda. Sada se pak opažaju različite reakcije ljudi, koji ne mogu biti čiste savjesti s obzirom na proteklo razdoblje: nema niti pomisli na kajanje za učinjena (zlo)djela.¹⁰¹ Kad se nekomu posvijeste pojedini njegovi postupci u bivšem režimu, moće se čuti: "Onda je bilo onako, sada je ovako." Jednako se nastoji opravdati partijce i drži se kako je čak stvar načela da oni ostanu što su bili (mislim prvenstveno na njihov ateizam, zapravo antiteizam). Tobože, oni se ne mijenjaju, oni drže svoje i sl., a gubi se iz vida da su oni pogazili svoju vjeru u kojoj su rođeni i odgojeni.¹⁰² Dakle, tada su se mogli mijenjati, a sada - kada bi se samo vratili svojim korijenima - to ne dolazi u obzir. *O tempora, o mores!*

101. Svećenik dr. J. Čorić ovako se obraća bivšim partijcima: "Vi i svi koji ste taman jedan dan pripadali KP i zbog toga prouzročili barem neizravno najtamnije ralnosti u časnoj povijesti hrvatskog naroda, jer - priznat ćete - veće nesreće u ljudskoj povijesti od komunizma do sada nije bilo." Usp. ND br. 1029 od 2. IV. 1992, 34.

102. "Zaista, onima koji su jednom prosvijetljeni, i okusili dar nebeski, i postali dionici Duha Svetoga, i okusili Lijepu riječ Božju i snagu budućega svijeta, pa otpali, nemoće je opet se obnoviti na obraćenje, kad oni sami ponovno razapinju Sina Božjega i ruglu ga izvrgavaju" (Heb 6,4-6; usp. 2 Pt 2,21). P. M. Zulehner: "Mmalo ima osnovnih životnih držanja koja (kako je empirijski utvrđeno) životni smisao tako potkopavaju kao nereligioznost." Usp. GK 26 (1987),2,9. - S tim u svezi potresan je bio višekratni vapaj jenoga mojeg župljanina: "Pomognite mi da vjeruje: komunizam je u meni uništio vjeru!"

Ili pak pripravnici su drsko zaniijekati da se u bivšem režimu - to je vrijeme koje bi mnogi najradije zaboravili - uopće dogodilo što im ne ide u prilog.¹⁰³ Čovjek ponekad ostaje upravo zaprepasten njihovom (dobro glumljenom) lakoćom zaborava i sposobnošću otresti se pamćenja. Na mogućnost govora i pisanja o donedavnim tabu-temama (a sada traženim temama) jedan bivši partijac reagira: "Vrijeme u kojemu sada živimo trži od svih nas da se zakopaju predratne, ratne i poratne sjekire!" Takve stavove, kojima bi se i ubuduće po jugokomunističkom receptu zapravo krivotvorila naša daljnja i bliska prošlost, anuliramo Isusovim riječima: "Istina će vas osloboditi!" (Iv 8,32). Upravo je i svrha ove studije ostaviti zapisan za budućnost djelić istine iz jugokomunističke prošlosti, jer: "Scripta manent" i "Quod non est in charta, non est in mundo".

4.2. Nakon uspostave hrvatske demokracije

Hrvatska je demokracija uspostavljena u proljeće 1990. g. prvim poratnim slobodnim višestranačkim izborima. Slijedom onodobnih epohalnih događaja u istočnoeuropskim zemljama - simbolično obilježenima padom Berlinskog zida¹⁰⁴ - takve je izbore omogućio CKSKH, kad se u prosincu 1989. g. odrekao svoga monopola na vlast. To je ujedno značilo ukidanje tzv. verbalnog delikta i savršeno razvijene špijunske mreže. Zato ćemo prikazom događanja nakon uspostave hrvatske demokracije ići nekoliko mjeseci unatrag.

4.2.1. Gdinj

Početak prosinca 1989. g. sovjetski vođa Gorbačov pohodio je Papu. Komentirajući taj događaj, pojedini gdinjski partijci na javnom mjestu osuđivali su Gorbačova, jer da je tim činom pogazio svoje ateističko uvjerenje.¹⁰⁵ Taj pohod, prvi javno proslavljen Božić 1989. g. nakon 40-tak godina i uopće skori nastup demokracije - što znači i slobodu vjere - nagla-

103. "Factum infectum fieri nequit."

104. Sažeti pregled tih događaja vidi: T. TRSTENJAK, *Put do postkomunizma*, u OŽ 45 (1990), 1-2, 4-5.

105. Kad je riječ o padu istočnoeuropskog komunizma, danas ti bivši partijci i ostali mještani za to pripisuju isključivu zaslugu Gorbačovu, makar je on sam u torinskoj "Stampi" napisao da bez ovoga pape ne bi bilo promjena u Istočnoj Europi. Usp. GK 31 (1992), 11,1.

sio sam početkom veljače 1990. g. u propovijedi na jednom sprovodu, kad je puno više slušatelja nego na nedjeljnoj misi. Nakon takvih - dotad nečuvenih - riječi, dvije filokomunistkinje otiše su onima koji svršetak sprovodne mise čekaju izvan crkve i priopćile im kako je još samo nedostajalo da počnem pucati na slušateljstvo (sic!).

Tih su dana na javnim mjestima u Gdinju i Bogomolju postavljeni oglasi kojima se poziva pučanstvo na osnivačku skupštinu HDZ u Hvaru 17. veljače 1990. Iste noći ti su oglasi potrgani u objema župama (naknadno sam doznao da je na otoku takvo što učinjeno samo u Gdinju i Bogomolju). U slijedeću nedjelju, kad se prije misnog otpusta daju obavijesti, oštro sam osudio takav postupak. Zapitao sam dokle će nas terorizirati pojedinci koji i dalje hoće biti iznad Ustava i Zakona, iako su početkom mjeseca stranke zakonski odobrene.

U to doba komuniti i njihovi ulizice lijepe stranci HDZ etiketu ustaštva.¹⁰⁶ Čak se pojedine žene prijete da će leći na cestu i tako spriječiti prolaz automobilima kojima će se otočki čelnici te stranke dovesti na predizborni skup. Taj se ipak održao neposredno pred same izbore koji su bili na Mali Uskrs 1990. godine. Tada pojedini partijci vrebaju kontroliraju tko sve dolazi na dotični predizborni skup. Početkom travnja u sprovodu je nosio križ 22-godišnji mladić. Jedan partijac glasno je komentirao: "Gledajte onoga ustašu: trebalo bi ga poslati u rezervu." Time je, naime, mislio na vojnu vježbu, jer se najavljivalo da će one biti priređene u dane izbora, kako bi što manje glasača bilo u svojim izbornim jedinicama. Inače, tek je u drugom izbornom krugu pobijedio kandidat HDZ (u prvom kandidat bivše, tada reformirane, Partije, zahvaljujući činjenici da je većina vjernika prvi put glasovala protiv zdrava razuma: svoje kršćanske i nacionalne svijesti i savjesti).

Svega mjesec dana nakon zasjedanja prvoga višestranački ustrojenoga Hrvatskog sabora (30. V. 1990.), na Petrovo - zaštitnik najbrojnijega gdinjskog zaseoka - izvjesio sam hrvatski stijeg (trobojnicu s povijesnim grbom) na svečevu crkvicu, što je u mjestu uopće prvo javno izlaganje takva stijega poslije uspostave hrvatske demokracije. Jedan broj župljana ulazio je

106. Na pitanje: "Biljeg ustaštva pratio je hrvatski narod sve vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata kao nekakva crna hipoteka prošlosti", dr. I. Korsky je odgovorio: "Za to su više krivi hrvatski komunisti i hrvatski Jugoslaveni nego Srbi ... Da ti hrvatski komunisti nisu stalno oživljavali prošlost i aktualizirali je, ni sadašnju našu vlast, koju većim dijelom čine upravo disidenti iz komunističkog režima, ustaštvo ne bi pratilo KO HIPOTEKA." USP. SD br. 15035 OD 10. X. 1992, 10. Vidi još bilj. 72.

u crkvicu i okupljao se oko nje ne podižući oči i ništa ne komentirajući, kao da nije želio znati za taj stijeg na crkvici.¹⁰⁷ Poslije mise prvi put javno je otpjevana hrvatska himna.

Određeni polaznici crkve tih su mi dana, preko tećih osoba, poručili neka više ne izlažem stijeg i ne pjevam himnu, jer da "ovo" (=uspostavljena demokratska vlast) neće dugo trajati. Prijetila je, naime, pogibao da se demokratski poredak uguši vojnom silom jugokomunističke "narodne armije". Zacijelo priželjkujući njezinu intervenciju, u prilog vraćanja jugokomunističke strahovlade i progona vjere, pojedini su župljani moje oduševljenje demokratskim promjenama bezuspješno nastojali obuzdati primjedbom kako sve to (= uspostavljeni demokratski poredak) ništa još nije sigurno.

Nisam prestao ni pjevati himnu ni isticati hrvatski stijeg u svećanim zgodama, nego su također i moji nastupi, još od predizbornih dana, ostali obilježeni prohrvatski i antikomunistički (u smislu: antiateistički). Ljeti 1990. g. primjećeno je da ljudi neće dolaziti u crkvu ako tako budem propovijedao. Naglasivši da su to stavovi vodstva domovinske Crkve, odgovorio sam kako se dobro zna čijim se nastojanjem zanemarilo pohađanje crkve. Znakovito je da mi se ništa od svega toga nije reklo u lice, nego se sve činilo anonimno, kao što je i bila na javnom mjestu ispisana parola kojom se osuđivala Crkva i demokratski izabrana vlast.

Partijci se nikako nisu mogli pomiriti pobjedom demokracije, što su pojedinci u njihovim redovima otvoreno pokazivali. Još od predizbornih dana nazivali su ustašama vladajuću stranku i njezina čelnika, imenovana predsjednikom Republike. Građanski sprovod jednog partijca u listopadu 1990. g. predvodili su jugoslavenskom zastavom s petokrakom oko koje je ispisano ćirilicom i latinicom "Savez boraca Jugoslavije". Na Dan Republike iste godine organizirali su (neprijavljeni) skup svojih istomišljenika kod spomenika palim borcima i na nj (zadnji put!) postavili vijenac s crvenom zvijezdom petokrakom. Na jednoj od javnih zgrada istaknuli su Titovu sliku i jugoslavensku zastavu, koju su domaći mladići skinuli.

107. Nesnošljivosti prema izlaganju hrvatskog stijega ljeti 1990. g. bilo je i drugdje, primjerice u Zastrazišćima, mjestu blizu Gdinja. Ondje je sa "šandarca" (stupa za zastavu) odnesen konopac koji se na stup podizala zastava, a pojedinci su govorili da neće ići u crkvu ako se pred crkvom na tom "šandarcu" bude vijala hrvatska zastava (makar je tako bilo u prošlosti ne samo ondje, nego i drugdje u tim stranama, konkretno u Gdinju i Bogomolju).

Prohrvatskim i antiateističkim stavovima nisu (bili) obilježeni moji nastupi samo u crkvi, nego inače na javnim mjestima i u kućama mojih župljana.¹⁰⁸ Na takvo moje izlaganje u jesen 1990. g. jedna je osoba zaprepašteno reagirala: "Znate što ću Vam reći: don Božidara Medvida su odavde prognali, a Vas će ubiti!" Ako se zna da su don Božidara Medvida iz Gdinja prognali mjesni partijci,¹⁰⁹ onda je jasno tko se takvim mojim istupima osjećao najviše pogođenim.

Još o Božiću 1990. g. velik dio mojih slušatelja nazivao je politikom moje propovijedi, intonirane domoljubljem i antiateizmom, da bi pred Uskrs 1991. g. glavnina Gdinjana shvatila da će se hrvatski barjak "viti il- nas neće biti!"

Tertium non datur!

Kad je u jesen iste godine Hrvatskoj nametnut rat, mjesni osporavatelji hrvatske demokracije (bivši komunisti i filokomunisti), ojađeni što je njihovo vrijeme zauvijek prošlo, svoj bijes zbog nemoći izražavaju jalovim kritikerstvom: po njima je aktualna vlast kriva za rat - dok je vladala Partija da je bio mir! - a zaboravljaju da su upravo oni 45 godina kuhali ovo što sada cijeli narod mora pojesti! Oni i ostali mještani isključivo se žeste na Srbe, koje su do jučer - kao i drugdje po otoku i cijelomu hrvatskom priobalju - primali kao turiste u svoje kuće na moru i prodavali im svoja zemljišta za gradnju vikendica. Često sam isticao: svi Srbi nisu velikosrbi i četnici, kao što ni svi Talijani nisu bili fašisti ni svi Nijemci nacisti! Međutim, spomenuti osporavatelji potencirali su (veliko)srpsku krivnju zato da bi time otupili antikomunističku oštricu koja je utemeljeno bila uperena protiv njih od demokratskih izbora do početka rata nametnutoga Hrvatskoj. Uostalom, vidjeli smo njihove pokušaje da se, makar i bezuspješno, ne predaju u izgubljenoj borbi protiv demokratskog i domoljubnog opredijeljenja velike većine hrvatskog naroda.

108. Držim da bi bio, u najmanju ruku, grijeh propusta u javnim nastupima, s obzirom na njihov sadržaj, postupati kao da se u stvarnosti nije ništa dogodilo (za crkvene službenike, primjerice, u području izlaska crkvene djelatnosti u javnost iz četiriju zidova "nadzemnih katakomba"). Potvrdu takva stava našao sam i u vjerskom tisku: "Mislim da se ne bi smjelo ponašati kao da se u društvu nije ništa dogodilo." Usp. *Veritas* 31 (1992), 5, 11. - Ugledan svećenik hvarske biskupije držao je na Mali uskrs 1990. g., u povodu prvih višestranačkih izbora, takvu propovijed, da je slušateljstvo spontano odgovorilo pljeskom.

109. Stradanje don Božidara Medvida u Gdinju opisano je u literaturi. Usp. V. ČURIN, n. dj., 55, 64-65, 75-77, 109. Još u djelu kao u bilj. 45. (poglavlje 2.1.).

Premda je otok Hvar (i njegovo šire područje) bio izvan ratnih operacija, mnogi mještani tu prednost gube iz vida i nastupaju kao da su i oni zahvaćeni ratom. Tko dublje istražuje motivaciju takvih izjava zaključuje da pre-naglašavanjem rata zapravo omalovažavaju sve što je hrvatski narod postigao. Rata, naime, ne bi bilo da je narod pristao i dalje ostati jugokomunističkim sužnjem! toga su, uostalom, svjesni i dotični glasnogovornici koji su znali izjavljivati kako bi bilo najbolje da se ništa nije promijenilo, jer onda ne bi ginuli toliki mladi ljudi (onima koji tako govore nitko nije poginuo!). Sve postignuto obezvrijeđuje se primjedbom kako za demokraciju nismo zreli (biva: ne treba nam; ono prije bilo je bolje!).

Neoduševljenje većine župljana za aktualne epohalne promjene obrazlažu, kako sami ističu, činjenicom što u materijalnom pogledu nisu osjetili poboljšanje, nego naprotiv pad - u bivšem režimu umjetno postignutoga - standarda.¹¹⁰ Ta nepopravljiva prizemljenost također je proizvod ideologije koja je i propala, jer je nepokretno ustrajala na tomu da materijalne vrijednosti moraju biti ispred duhovnih i općečovječjih. A ipak "ne živi čovjek samo o kruhu" (Mt 4,4; Pnz 8,3).

Nakon svega što sam, upravo u konkretnim župama, kao svećenik doživio u jugokomunističkom režimu,¹¹¹ moje oduševljenje demokratskim promjenama bilo je najprije zbog toga što su one značile ujedno i slobodu vjere.¹¹² Međutim, i na tom području većina mojih župljana kao da nije željela uočiti neko poboljšanje. Još u predizborno vrijeme moglo se čuti: "Išli smo i ići ćemo u crkvu." Time su pokazali kako im je svijest i savjest oblikovana u smislu da se sve njihovo kršćanstvo svodi na odlazak među četiri crkvena zida. Izvan toga vjere u njihovu osobnom, pogotovu u javnom životu (što nastupa s demokracijom) zapravo ne bi značila ništa, oko čega se nastojalo u doba demokracije, kad se inzistiralo na "privatnosti" vjere i svođenju crkvene djelatnosti na sakristiju.

110. Obistinilo se ono što sam nedavno negdje pročitao: "Lijepo je bilo živjeti u zabludi, dok se nisu pokazali plodovi zablude."

111. Svećenici, kao službeni vjerski predstavnici, bili su uosobljenje neprijatelja jugokomunizma i njegove bezbožne ideologije.

112. Svjestan da hrvatskom narodu nema opstanka bez njegove države, kard. Stepinac naglašavao je pravo toga naroda na svoju državu također i s razloga "jer je takva država jamstvo za vjerničku slobodu." Usp. J. BATELJA, n. dj., 243.

4.2.2. Bogomolje

Na Božić 1989. g. dao sam oduška svojem zadovoljstvu u propovijedi, istaknuvši kako se doista obistinjuje ono: "Djeva Sina porodi, đavlu silu svu slomi!" Đavao je, dakako, ateistički komunizam, kojega je pad u istočnoeuropskim zemljama omogućio javno slavljenje Božića. Takav način govora bio je pravi šok za jednoga filokomunista, koji je inače u crkvu dolazio samo na veće svetkovine. Prodomo me pogledao i napustio crkvu.

Sve predizborno vrijeme, naime početkom 1990. g., o promjenama u domovini i u Istočnoj Europi govorio sam jedino ja, ali se za sve to jednostavno nije željelo znati; tobože kao da se nije ništa bitna dogodilo. ako su se malobrojni mještani i oduševljavali za demokratske promjene, partijci su im se prijetili primjerice oštećivanjem vinograda kad bi glasovali za koju drugu stranku izvan njihove (makar je reformirani SKH-SDP bio nešto posve drugo nego ona jugokomunistička Partija). Na otoku Hvaru jedino u Bogomolju nije bilo predizbornog skupa HDZ. Osnivačka skupština te stranke bila je ondje tek svršetkom rujna 1990. godine. Koliki je strah još uvijek vladao među simpatizerima demokratskih promjena, pokazuje činjenica što pojedini članovi HDZ nisu došli na taj skup, a svoj su nedolazak opravdali neuvjerljivim isprikama.

U vremenu nakon demokratskih izbora na javnim mjestima komunisti i filokomunisti, nastavljajući dotadašnju praksu, rado pljuju na sve što je hrvatsko i katoličko.¹¹³ Sada se još i prijete ako bi tko pokušao donijeti hrvatski stijeg u njihovo mjesto. Na Dan borca 1990. g. neprijavljeno se okupljaju ispred spomenika palim borcima. Čitaju protuhrvatski i prokomunistički brzojav, upravljen CKSKJ u Beogradu. Njegov svršetak: "Računajte na nas!" popraćen je pljeskom i odobravanjem.

Mjesec i pol nakon Dana hrvatske državnosti, naime 16. VII. 1990. g., bio je blagdan Gospe Karmelske. Zavjetni je to blagdan, koji se ondje svetkuje od utemeljenja župe, dotično osamostaljenja od Gdinja, 1745. godine. Zadnji se put procesija s Gospinim kipom po mjestu održala 1956. godine. Budući da je uspostava hrvatske demokracije značila i slobodu vjere,

113. U toj je raboti otprije veoma aktivan jedan mještatin, kojemu su upravo župnici iskazali najveća dobročinstva. Tako je postupao da partijci ne bi posumnjali u njegovu privrženost njima. Kad je jednom na javnom mjestu obezvrijeđivao svećenike kao takve (makar je sam nepismen), domorodac doktor prava rekao mu je: "Možeš ti govoriti što hoćeš, ali nit- je bilo nit- će bit- da se ti kao jedan težak možeš mjeriti s jednim svećenikom!"

1990. g. obnovljena je ta procesija po mjestu, uz sudjelovanje Gospinih štovatelja iz ostalih mjesta istočnoga dijela otoka Hvara, kako je bilo u prošlosti. U toj su se obnovljenoj procesiji uz crkvene nosili i hrvatski stijegovi,¹¹⁴ prvi put ondje javno izneseni nakon uspostave hrvatske demokracije. Umirovljeni jugooficir izviždao je stijegove i procesiju, koju pojedini mještani nisu mogli nikako "progutati". Neki koji tada nisu bili kod kuće govorili su da bi na nju bili nahuškali pse i pucali iz vatrenog oružja.

Po starom običaju procesija se zaustavila na glavnom seoskom trgu,¹¹⁵ gdje sam održao govor. Moje spominjanje svega što je u svezi s Hrvatskom bilo je popraćeno zviždanjem, što se može vidjeti i čuti na video-snimci. Tijekom mogega govora bilo je upadica, ali bez učinka, jer je moj govor preko megafona sve nadjačavao. Tada je prvi put javno otpjevana hrvatska himna, a dok se ona izvodila pojedinci izvan procesije ostali su sjedeći. Kako su određeni mještani shvatili taj dolazak Gospinih štovatelja iz okolnih mjesta u bogomoljsku procesiju, pokazuje glasan komentar jednoga od njih, upravljen prema procesiji: "*Nisam se ja za ovo borio. Gdje ste bili 1941. godine?*"

Zadovoljan što je na Gospu Karmelsku uspjelo obnoviti procesiju i stari običaj dolaženja Gospinih štovatelja iz okolnih mjesta, i dalje sam jedini u mjestu javno istupao s prohrvaskih i antiateističkih pozicija. Zbog toga sam tijekom ljeta 1990. g. iz Bogomolja primio poštom više prijetećih anonimnih pisama (jedno je unutra bilo ispisano ćirilicom). Na sam spomen pridjeva hrvatski u sprovodu svršetkom kolovoza iste godine, tobože demonstrativno napuštaju groblje¹¹⁶ dvije osobe. Znakovito je da su upravo one bile zadužene špijunirati me u propalom sustavu (u Gdinju ih je bilo pet).

114. U drugu nedjelju srpnja 1935. g. nadbiskup-koadjutor A. Stepinac prevodio je zavjetno hodočašće grada Zagreba u Mariju Bistricu pod hrvatskom zastavom. Usp. I. MUŽIĆ, n. dj., 65. Tada je takav čin bio protiv zakona one Jugoslavije; hrvatska zastava mogla se nesmetano isticati tek nakon 20. VII. te godine, kad je bio Mačekov rođendan. Usp. V. MAČEK, *Memoari*, Zagreb 1992, 114.

115. Od 1991. g., u sklopu dotične procesije, održava se i blagoslov ondje parkiranih vozila (podijele se sudionicima prigodne naljepnice za vozila, svake godine različito tiskane za tu prigodu). Doznajući za blagoslov, jedan bogomoljski partijac uklonio je svoj automobil s trga.

116. Od uspostave hrvatske demokracije sprovedni govor ne držim u crkvi nego na groblju, gdje ga mogu čuti i oni koji preko sprovedne mise ostaju vani, što je također nasljeđe jugokomunističke prošlosti, kad se to počelo praktimirati.

Zastupljenost vjerskih tema na TV izazivala je u pojedinih komunista i filokomunista takav revolt da su prvih mjeseci nakon uspostave hrvatske demokracije izbjegavali gledanje TV.¹¹⁷ Od pojedinaca, ojađenih zbog pobjede prohrvatske i antikomunističke ideje, čulo se kako bi radije uzeli u ruke zmiju ljuticu nego hrvatski barjak ili pak da crvenu komunističku zastavu stave s njima u grob.

Međutim, hrvatski se stijeg još nikako nije javno izlagao (osim što je izviždan u procesiji na Gospu Karmelsku) pa je svršetkom kolovoza 1990. g., u znak žalosti za poginulim tuzlanskim rudarima, na vanim zgradama bila izvješena samo jugoslavenska zastava. Ogorčen zbog takva ignoriranja hrvatske demokracije, intervenirao sam kod mjerodavnih. Tada je općinska vlada izdala pismenu naredbu - istaknutu po svim otočkim mjestima - da se na Božić 1990. g. mora na službenim zgradama istaknuti hrvatski stijeg, inače da će odgovorne osobe snositi posljedice. Tada je konačno i u bogomolju prvi put javno istaknut hrvatski stijeg.

Polako se i ondje shvatilo da nema povratka na staro pa je veći broj mještana konačno pogledao istini u oči. Na jednu usmenu čestitku u povodu međunarodnog priznanja Hrvatske 15. siječnja 1992. g., primijetio sam: prvi sam i jedini, prije gotovo dvije godine, u njihovoj sredini otvoreno nastupio s prohrvatskim idejama; pače i prvi, prije godinu i pol, u mjesto donio hrvatski stijegž! Kad je konačno minula svaka pogibao od obaranja demokratski izabrane vlasti i uspostavljanja vojne diktature, osviješteni Hrvati i u Bogomolju niču kao gljive poslije kiše.¹¹⁸ Sad se, međutim, ne želi znati ni priznati da je u nacionalnom osvješćivanju svojih župljana prednjačio njihov župnik, jer su tobože svi odmah bili na pravu putu. Uza sve to, opet na moju intervenciju kod mjerodavnih općinskih organa, tek je u svibnju 1992. g. uklonjena iz mjesne trgovine Titova slika, kao zadnja u javnim prostorijama na otoku.

Političke promjene ne znače ujedno i promjenu u glavama, poglavito što se tiče normalnog pristupa Crkvi¹¹⁹ i njezinoj višestrukoj djelatnosti. Počam od jeseni 1991. g., u više su navrata odgovorni u mjestu dijelili

117. Toga je bilo i drugdje. Jednu otočanku to je toliko nerviralo da je učinila samoubojstvo utapanjem u moru.

118. Veljko Čurin (o njemu u 8. poglavlju) to naziva: "onaj poseban naš politički bezobrazluk nesramne promjenljivosti" i piše da "našoj hrvatskoj prevrtljivosti i pokvarenjaštvu nema mjere".

119. Jedan politički dužnosnik nedavno je izjavio u tisku: "Religioznost u mojoj obitelji nije bila stgrana", a bio je ministrant, potom član bivše Partije.

župljanima karitativnu pomož, skrivajući njezino podrijetlo. Ljudi su tek od mene doznali da je to zapravo dar crkvene dobrotvorne organizacije. Kako se ondje pojedinci teško mire s izlaskom Crkve iz jugokomunističe "privatnosti" u javni život, pokazuju njihove izjave po kojima u ovom, Hrvatskoj nametnutu, ratu pobjeđuje zapravo Crkva. Te tvrdnje i nisu bez temelja, jer da se hrvatski narod složio i dalje robovati jugokomunizmu - a to nije želio pa mu je nametnut rat - nastavio bi se također i progon Crkve, što je, na žalost određenoga broja Bogomoljana, stvar prošlosti.

4.3. Gdje su uzroci

Odgovor na to pitanje sadrži sve dosadašnje izlaganje: u jugokomunističkoj indoktrinaciji, širenoj iz Beograda. Kad je jugokomunistički režim s Titom na čelu nasilno preuzeo vlast - koju narod nikada nije priznao na slobodnim izborima - hrvatski komunisti (p)ostali su ropski poslušni Beogradu, provodeći po njegovim protuhrvatskim direktivama teror nad vlastitim narodom. Budući da je sadržaj cijele studije zapravo optužba hrvatske srboslužničke partijske politike, radije bih ovdje prikazao poguban beogradski utjecaj u Bogomolju i prije jugokomunističkog razdoblja.

Za razliku od ostalih mjesta otoka Hvara pa i cijele biskupije - gdje je kvarenje našega naroda, kao uostalom po cijeloj domovini, intenzivirano od 1945. g. - protukatoličko i protuhrvatsko raspoloženje ondje datira još od ranih 1920-ih godina. Tada je u mjestu već nekoliko godina bio nastanjen otpali svećenik domorodac Juraj (fra Ivan) Barbarić (1882.-1951.), začetnik starokatoličkog krivovjerja u mjestu.¹²⁰ Onodobni bogomoljski župnik don Boris Bošković umirućem je Barbariću, koji je bio u besvjesnu stanju, samoinicijativno podijelio uvjetno odriješnje, zbog čega su ga čak ukorili starokatolički svećenici¹²¹ koji su bili došli sprovoditi Barbarića.

120. O toj sam pojavi detaljno pisao u poglavlju 2.2.1. već spominjane studije o Loziću (kao u bilj. 45.).

121. Osim što su bili opsjednuti sotonskom mržnjom prema ustanovi papinstva, starokatolici su odbacivali i ispovijed u rimokatoličkom smislu. Usp. *Hrvatski katolički kalendar grgur Ninski* za godinu 1937, 40-41. Prikazivanje hrvatskih starokatolika da im je Grgur Ninski duhovni otac u borbi protiv pape, proizvoljna je tvrdnja. "Cijela je borba biskupa Grgura išla u prvome redu za tim da se sačuva opstanak Ninske biskupije, a ne zbog protivljenja papinoj vrhovnoj vlasti i upotrebi latinskog jezika u bogoslužju." Usp. J. BUTURAC - A. IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973, 46.

Barbarić je u Bogomolju 1935. g. sagradio i starokatoličku crkvu,¹²² potporom velikosrpskog režima prve Jugoslavije. Što je, uostalom, dotični režim namjeravao učiniti pomoću te Starokatoličke crkve, jasno nam je iz obrazloženja kojim ju je NDH 1942. g. zabranila: "*Beograd je htio pomoću te Crkve razdvojiti vjersko i nacionalno jedinstvo hrvatskog naroda.*"¹²³ Žrtva toga starokatolicizma je i bogomoljski župnik don Marijan Knežević (3.1.1.2.), koji se bespoštedno opirao njegovu razornu utjecaju u mjestu, što je očito iz njegova uredovanja.¹²⁴ Starokatolički pokret značio je početak razdora u toj, do tada vjerski i nacionalno, kompaktnoj sredini.

Prva Jugoslavija nije bila sklona Katoličkoj crkvi i na sve je načine pomagala one crkvene pokrete koji su išli na slabljenje sveza s Rimom, "*kako bi na taj način došlo do postupnog utapanja hrvatskih i slovenskih katolika u srpskom pravoslavlju.*"¹²⁵ Starokatolicizam je bio jedan od instrumenata velikosrpske politike protiv katoličanstva i hrvatstva. Premda je broj starokatolika u prvoj Jugoslaviji bio gotovo zanemariv, Starokatolička je crkva bila u državnom proračunu povlaštena na štetu Rimokatoličke crkve. Protiv nje se starokatolicizam bio udružio s pravoslavljem, masovima i liberalima s nakanom da se iz Jugoslavije ukloni katoličanstvo i hrvatstvo.¹²⁶

Starokatolicizam je bio ne samo protukatolički nego i protuhrvatski. On je u hrvatskom narodu bio trojanski konj, makar se dotična vjerska zajednica nazivala Hrvatskom starokatoličkom crkvom. U jednoj njezinoj publikaciji očito je njezino nepokolebljivo projugoslavensko opredijeljenje: "*Južni Slaveni Srbi - Hrvati - Slovenci ujedinili su se na 1. decembra 1918. god. samosvijesno i svojevolutno, nerazdjeljivo i nerazdruživo, u jednu Državu, pod žezlom Kraljevskoga Doma Karađorđevića.*"¹²⁷ Ondje još čitamo da je nakon - kako piše - "*oslobođenja*" koje je nastupilo poslije Prvoga svjetskog rata, "*bila izvojevana nacionalna sloboda*" hrvatskog na-

122. O starokatoličkoj crkvi danas nitko ne vodi brigu i izložena je propadanju.

123. S. ALEXANDER, n. dj., 66.

124. Makar je to već objelodanjeno (kao u bilj. 45., poglavlje 2.2.2.), opetujem samo tri rečenice iz njegova uredovanja: "*Beogradski režim doveo je u mjesto starokatolike. Od propalog svećenika koji je u mjestu narod je upropašten moralno i materijalno. U ovom selu on je s narodom drmao i zapovijedao sa svakim.*" Doista, *corruptio optimi pessima!*

125. V. NIKOLIĆ, n. dj., II, 300.

126. J. Kolarić: "*Starokatolici su svoj opstanak u novoj državi (Kraljevini SHS) dugovali državnoj vlasti i stoga su podupirali novi režim. Nadali su se da će pomoću diktature ojačati i proširiti svoj položaj na račun katolika.*" Usp. *Veritas* 30 (1991), 11, 24; 31 (1992), 1,24; 2,20; 5,24.

127. *Hrvatski katolički kalendar ...* (kao u bilj. 121.), 31.

roda.¹²⁸ Pojava je starokatolicizma, kako dobro uočava lokalni kroničar, utjecala na razvoj ateizma u Bogomolju.¹²⁹ Jedan komunist piše da je Barbarić bio "nepokolebljivi barjaktar socijalističke revolucije, uvjereni prijatelj Radića, Lenjina i Oktobra, ... neosporeni učitelj i vođa u svim revolucionarnim zbivanjima, ... veliki prijatelj naše Partije".¹³⁰ Zahvaljujući tako stvaranoj četvrtstoljetnoj protuvjerskoj i protunarodnoj klimi, bilo je za očekivati da Drugi svjetski rat baš u tomu mjestu donese novo shvaćanje i drukčije vrednovanje života. To nije promaklo jednomu oružničkom časniku NDH, koji je 1943. g. ustvrdio da je Bogomolje "sa svojim područjem glavno utočište pobunjenika (= komunista, op. J.F.) i nastavlja ovako: "Pučanstvo cijeloga ovog područja, koje je pod dominacijom pobunjenika, ostavlja dojam jednog najzapuštenijeg predjela, više divljačkog negoli uljudbenog izgleda. Nikog ne pozna, a najmanje svoju državu (= Hrvatsku, op. J.F.), dok jedino znaju samo za pobunjenike, koji su ih do ovog stupnja uljudbe doveli." ¹³¹

Kad je jedan zagrebački etnolog pročitao (protu)vjersku prošlost Bogomolja od Prvog svjetskog rata do kraja Lozićeva župnikovanja,¹³² pisao mi je da se sada još više zainteresirao "za bogomoljski način razmišljanja, jer je to, očito, nešto posebno". Sada znamo što je ondje uvjetovalo takva shvaćanja. "Narodnim" vlasništvom proglašavale su se i crkvene zgrade¹³³: pa se donedavno zvonilo i u građanskim sprovodima (župnik ondje ne rezidira od 1956. g., nego se župa poslužuje iz Gdinja). Pjevalo se: "Živio nam Beograd i u njemu naš Maršal!" Doček tzv. štafete mladosti organizirao se neusporedivo svečanije nego u susjednim selima. skupno se hodočastilo u tzv. Kuću cvijeća u Beogradu. Novinaru je 1989. g. ondje rečeno:

128. Isto, 64. u članku pod naslovom: "Hrvatska duša po prirodi je starokatolička" (sic!).

129. F. RADOVANČIĆ, *Bogomolje u 1941. godini*, u *Hvarski zbornik*, 2, Split 1974, 189.

130. J. FISTONIĆ, *Od Orjuna do unitarizma*, Zagreb 1972, 58-59. Radić nikako ne ide s Lenjinom i Oktobrom. radićev nasljednik Maček ističe Radićev antikomunizam i antiateizam, što pokazuje i njegovo geslo: "Vjera u Boga i seljačka sloga!" Usp. V. MAČEK, n. dj., 27. - Kad su se početkom 1946. g. skupljali po Zagrebu potpisi da nadbi. Stepinac bude osuđen na smrt, uz ostale koji su smogli snage odbiti zahtjev za takav potpis, bila je i Radićeva kći Milica Devčić-Radić. Primivši uskoro poziv od javnog tužitelja, izvršila je samoubojstvo. Usp. *GK* 29(1990), 9,5. - Što su i sami komunisti mislili o radićevoj stranci, pokazuje još vidljiva ratna parola na crkvi sv. Roka u Gdinju, gdje se priziva smrt ne samo - kako se onda govorilo - "okupatoru i domaćim izdajnicima", nego i članovima HSS. Uostalom, bogomoljski su partijci 1943. g. skrivili smrt jednomu svojem mještaniu, kojemu je jedina krivnja bila što je bio član HSS.

131. S. KVESIĆ, n. dj., 209-210.

132. U studiji kao u iblj. 45. (poglavlje 2.2).

133. Usp. bilj. 49.

"Raskrstilo je bilo naše selo s religijom. Nas su zvali Mala Moskva. Ovo je partizansko selo." ¹³⁴

Najavljivana sreća bez Boga donijela je dosad neviđeno opustošenje mjesta, kojemu je budućnost - na groblju. S tim u svezi jedna se mještanka izrazila: *"Daleko su od boga, ali Bog je i od njih!"* U svojim nastupima ukazivao sam na uzroke tomu općenitom nazadovanju: otpad od Boga ispraznio je ovo mjesto! Naglašavao sam da se tu obistinjuje Isusova riječ: *"Ostat će vam kuća vaša pusta!"* (Mt 23,38) i one prorokove: *"Zbog grijeha djece svoje opustjeh, jer se okrenuše od Božjeg zakona"* (Bar 4,12). Ne ostajući samo na tim bolnim tvrdnjama, svraćao sam pozornost i na lijek za tako kobne posljedice grijeha protiv prve Božje zapovijedi: *"Sigurno me od sada više nećete vidjeti dok ne rećete: 'Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje'"* (Mt 23,39).

* * *

Zaokružujući ovo poglavlje, jedino autobiografske naravi, napominjem da u njemu ništa bitno nije ispušteno, premda predstavljena faktografija nije cjelovita. Razlog je tomu najprije osobni zaborav. antikomunisti, naime, općenito nisu poklanjali posebnu pozornost višedesetljetnom izražavanju stavova, po kojima je sve bilo podređeno interesima vladajuće Partije, s jednostavna razloga što se uopće nisu mogle očekivati nastale demokratske promjene. Cijeli je svijet, naime držao da će razdoblje *"zaustavljene povijesti"* (kard. P. Poupard), obilježeno podjelom na komunističke i nekomunističke zemlje, potrajati do Sudnjega dana! ¹³⁵

Drugi razlog nepotpunih informacija leži u činjenici što većina dotičnih župljana danas nerado govori o negativnostima protekloga razdoblja, još uvijek kao žaleći za tim vremenom i ne želeći ni u čemu povrijediti bivše partijce, prema kojima su pola stoljeća gajili (iskreno ili neiskreno) strahopoštovanje. Upravo navedeni razlog najbolje govori u prilog utemeljenosti tretirane problematike ovoga poglavlja.

134. SD od 17. IX. 1989. - Zahvaljujući pogubnu utjecaju starokatolicizma u prvoj i komunizma u drugoj Jugoslaviji (*abyssus abyssum invocat!*), Bogomolje više nije *nomen-omen*, nego nažalost *lux a non lucendo*. O tom je mjestu reporter u SD od 1.XI. 1987. g. napisao: *"Dobro je reka jedan pop kad je drža prediku: Vi ste više Vragomolje nego Bogomolje."* Dalje bilježi kako je pučki pjesnik domorodac svoju pjesmu o Bogomolju naslovio: *"Kovačnica zla"*.

135. Kao student teologije prije 20 godina višekratno sam slušao ugledna prelata, prvog teologa u našem episkopatu, kako nam je govorio da će marksizam na svjetskoj sceni potrajati 200-300 godina, nešto slično kao i Rimsko carstvo.

5. Iz Arhiva bivše Partije u Gdinju (i Bogomolju) na Hvaru

Komunističke ideje nisu imale pristupa u Gdinj sve do početka II. svjetskog rata, tako da se prvi sastanak novoformirane partijske organizacije održao polovicom siječnja 1942. godine.¹³⁶ Međutim, najstariji je očuvani materijal partijskog arhiva tek iz 1955. godine. Što se pak tiče Knjiga zapisnika partijskih sastanaka, očuvana su tri sveska koja obuhvaćaju razdoblje od 1962. g. do raspada Partije, uspostavom hrvatske demokracije u proljeće 1990. godine. Kako sam obaviješten, svesci koji obuhvaćaju razdoblje do 1962. g. još za bivšega režima odneseni su iz prostorija Mjesne zajednice (Mjesnog ureda); navodno su ih uzeli oni koji su ih ispisivali kao zapisničari.

Iz dotičnog arhiva prvenstveno nas zanima materijal koji se tiče partijskog stava prema Crkvi i njezinim predstojnicima. Stoga ćemo se u tom smislu prisjetiti djelovanja gdinjske Partije u njezinu najranijem razdoblju.

Svršetkom 1943. g. gdinjski partijci prisilno su poslali u zbjeg župnika don Nika Bogdanića (3.1.2.2.), makar se prema svojim župljanima pokazivao kao branitelj i otac. Župnikovanje don Božidara Medvida od jeseni 1947. g. do ljeta 1952. g. već sam opisao u poglavlju "Novija (protu)vjerska prošlost Gdinja i Bogomolja" u već spominjanoj studiji o Loziću.¹³⁷ Medvidova revnost u službi i prihvaćenost od strane vjernika bila je partijcima trn u oku. Njihova je djelatnost išla u tom smjeru da ga namještenom osudom iz mjesta, u čemu su uspjeli. Kad su jednom partijci u svezi s Medvidom pozvali javni skup, njemu nije bilo dopušteno govoriti, s obrazloženjem da on može nastupati samo u crkvi. Službeni dopis kojim je sutradan poslije burnoga biskupova pohoda 8. VII. 1948. g. - kad je izvršen napadaj na župsku kuću, ometana crkvena svečanost i planirano biskupovo ubojstvo¹³⁸ - o svemu izvijestio Mjesni narodni odbor, u njihovu urudžbenom zapisniku uopće nije protokoliran. Isti partijci omeli su Medvidovu nakanu da 1956. g. kao gost dođe u Gdinj na svetkovinu zaštitnika sv. Jurja (došao je tek 1969. g.).

136. A. BONKOVIĆ, I. ĆURIN, *Gdinj u Narodnooslobodilačkoj borbi*, u *Hvarski zbornik*, 4, Hvar 1976, 134.

137. kao u bilj. 45. (poglavlje 2.).

138. Isto (u poglavljima 2.1. i 3.).

Očuvani partijski materijal iz 1956. g. bjelodano dokazuje agresivni ateizam, zapravo primitivni antiteizam, gđinjskih partijaca. Militantni 28-godišnjak na godišnjoj konferenciji izjavljuje kako se može tvrditi da je religija "glavni neprijatelj u našoj zemlji".¹³⁹ Primjenjujući tu tvrdnju na Gdinj, kaže kako se površnu promatraču može činiti da regija u mjestu nema utjecaja, budući da ondje nema rezidencijalnoga župnika.¹⁴⁰ Međutim, "religija u našem mjestu radi preko svojih agenata i ona djeluje, iako bez popa, u našem mjestu". Bilo je zaključeno kako partijci neće primati svećenika pri blagoslovu kuća, a svojim utjecajem moraju postignuti da ga ne primaju ni drugi. Isključeni član Partije pitao je jednog partijca zašto ga napadaju što pohađa crkvu; ako to nije dopušteno, zašto vlast to zakonom ne zabrani? Kad se sve to zna, onda je očito da nije bez temelja tvrdnja jednoga bivšeg partijca, javno izrečena iste godine, naime "da organizacija SK radi sve protiv onog naroda i mjesta".

Svoju otvorenu nesnošljivost partijci su iskazivali ne samo prema crkvenim službenicima, nego i prema crkvenim objektima. U povodu izgradnje mjesnih cesta, na njihovu protuvjerskom udaru našle su se dvije kapelice: onu sv. Ante 1954. g. potpuno su srušili,¹⁴¹ a onu sv. Roka skratili po dužini. Ako u župsku crkvu i nisu dirali (osim što su joj po pročelju bile ispisane ratne parole), ignorirali su samo njezino postojanje i ulogu. Onodobni gđinjski *factotum* (koji se tako mogao postavljati, jer su mu se ljudi pokorno dodvarali), *a limine* je odbio prijedlog pojedinih gđinjskih intelektualaca da se 1978. g. u crkvi održi koncert duhovne glazbe, u prigodi obilježavanja 100. obljetnice rođenja i 40. obljetnice smrti prof. Ivka Radovanovića, akad. slikara i pokrajinskoga školskog nadzornika, uopće najpoznatijega Gdinjanina. Nije koristilo pozivanje na činjenicu da su se tada slični koncerti održavali u hvarskoj katedrali; Gdinj je, zahvaljujući upravo njegovim jugokomunističkim vlastodršcima, i u tomu imao biti iznimka.

139. Jedan hrvatski svećenik u građanskom je tisku prije nekoliko godina napisao kako je odmah nakon rata, dok je on još bio malim učenikom (rođen je 1939.g.), u njihovu školu dolazio neki komunistički komesar i uporno pitao tu djecu tko je najveći narodni neprijatelj. Djeca su nijemila od straha, a komesar urlao da je najveći neprijatelj Isus Krist!

140. Nije ga bilo od 1952. g., kad su gđinjski partijci prognali don Božidara Medvida iz Gdinja u zatvor, sve do 1958. g., kad je imenovan rezidencijalni župnik.

141. Radilo se o objektu izgrađenu 1861. g., u svezi s uvođenjem opće vojne obveze u Europi. Usp. *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske*, 4-5 (1963), 5-6, 59. - Rušenjem dotične kapelice gđinjski komunisti upotpunili su boj crkvenih objekata srušenih u razdoblju jugokomunističkog režima. Primjerice, samo u kočevskoj pokrajini (Slovenija) bilo je nakon II. svj. rata porušeno više od 40 crkava. Usp. *GK* 31 (1992), 38, 2.

Na partijskim sastancima vrlo često se opširno raspravljalo o članovima kojima su žene pohađale crkvu a djeca vjeronauk. Na njih se vršio verbalni i moralni pritisak da njihovi ukućani od toga odustanu, u čemu gotovo nije bilo uspjeha. Napokon su dotični članovi isključeni iz partijske organizacije ili su je dragovoljno napustili. Tomu je prethodilo više opomena, na koje su oni utemeljeno prigovarali kako njihova organizacija - za razliku od drugih sredina - pretjeruje u pitanju prakticiranja vjere njihovih ukućana.

Problem, o kojemu je riječ, nije se tretirao samo na zatvorenim partijskim sastancima, nego se on potencirao na tzv. godišnjim konferencijama, kad su takvu skupu osim partijaca mogli pribivati i ostali mještani. Tako je 1972. g. u izvješću o radu Partije, na dotičnoj konferenciji, uz ostalo, rečeno da ima, doduše rijetkih, slučajeva da žene pojedinih partijaca pohađaju crkvu, "a oni se nisu maksimalno založili kako bi ih uvjerali i odvratili od takvog svog nazadnjačkog pogleda". Zaključeno je kako se slični propusti ne bi smjeli ponoviti, jer nisu svojstveni članovima SK, u kojemu takvima i nije mjesto.

Partijski se monopol očitovao ne samo agresivnošću u promicanju vulgarnog ateizma (radije: antiteizma), nego prijetnjom svima koji su se imalo kritički postavljali prema radu mjesne partijske organizacije: "Trebalo bi nekoga kazniti tko se najviše dira u organizaciju SK i nastoji da je razbije" (1965.). Ili: "Smatram da je vrijeme da organizacija ozbiljno razmotri pitanje onih vanpartijaca koji razbijaju jedinstvo mjesta i organizacije" (1968.). I još 1970. godine: "Sk će se do kraja i energično boriti protiv svih negativnih nesocijalističkih principa koji štete našem demokratskom razvitku."

Svijest o jedino pravilnu partijskom putu pokazuje se u tvrdnji kako za mnoge neaktivnosti u mjestu nisu toliko krivi sami partijci, nego i drugi "naročito onda ako ne prihvaćaju prijedloge komunista". Pače, tada su oni lišeni odgovornosti za možebitne slabe posljedice. Na sastancima je kritiziran stav onih partijaca koji surađuju s izbačenim članovima i vjernicima te koji šutnjom odobravaju "pogrešne stavove" nepartijaca kad u njihovoj nazočnosti "koješta diskutiraju". Ako bi na jednomu javnom skupu 1967. g. nastupio netko sa stavovima suprotnima državno-partijskom vodstvu, zaključeno je "da mu se ne dozvoli već da mu se zabrani takva diskusija".

Uza sav desetljećima zajamčen i nedodirljiv monopol, i gđinjski su partijci bili svjesni svojih propusta i slabosti: "Treba da se više osjećamo

komunisti i treba nam puno više marksističkog obrazovanja radi političkog djelovanja. Toliko imamo pozitivnog za objašnjenje ali to ne radimo“ (1966.). Zato se četiri godine nakon toga prijeti neaktivnim članovima koji sjede u SK samo zato da su na broju i da imaju crvenu knjižicu. Za neaktivnost pojedinih partijaca u dosljednoj protuvjerskoj djelatnosti, rečeno je da bi za te ”propuste trebalo energično drugove kazniti, bez obzira tko je to i koliko on vrijedi SK-a“.

Kad je 1980-ih godina avangardna - kako se onda govorilo - uloga Partije počela slabiti, i gdinjski su partijci postali svjesni da se”*u nas upotrebljava Partija kad je pojedinim drugovima do toga da ostvare svoje interese ne gledajući na opći interes mjesta“*.¹⁴² Kritički se iznosi kako bi bilo bolje da se tadašnja SFRJ onoliko nekontrolirano ne zadužuje, da su osnovne organizacije (OO)SK mlitave, a SK izgubio svoj autoritet kojije prije imao. Konstatiraju kako je oslabio komunistički moral: članovi SK sudjeluju u novčanim pronevjerama i krađama, što sve utječe na slabljenje ugleda SK. Komunisti moraju biti spremni primiti kritiku. Treba se oslanjati na mlade snage i prepustiti im da pokreću akciju, a stariji će ih pomoći i poduprijeti.

Stav gdinjskih partijaca prema - kako se to u zapisnicima redovito navodi - religiji već je dijelom razmotren kad je bio govor o njihovim članovima čiji su ukućani prakticirali vjeru. Osim toga partijci su bili budni na pojave, kako su govorili, klerikalizma i kleronacionalizma pa su često o tomu uopćeno raspravljali (naime, ništa konkretnije u tom smislu nije zapisano). Kritički su raspravljali i o kard. Stepincu, a višekratno i o aktualnom papi Ivanu Pavlu II.

U zapisnicima također ima spomena o mojemu prethodniku pok. don Ivu Loziću - njemu je posvećeno cijelo 7. poglavlje - i o meni. U razdoblju Ložićeva župnikovanja (1968. - 1978.) prvi je put ondje spomenut svršetkom 1972. godine. Jedna od točaka tzv. Akcionog programa OOSK za iduće razdoblje bila je da se - s obzirom na pojačanu aktivnost klera u zadnje vrijeme - dotična organizacija mora ”*kao cjelina odlučnije postaviti protiv utjecaja klera u našem mjestu“*. Slijedeće godine nalazimo tvrdnju da

142. U Arhivu, o kojemu je riječ, našao sam i ovo: budući da su dva Gdinjanina (jedan član KPJ, drugi SKOJ) 1942. g. odustala otići u partizane (u Biokovo), mjesto njih je otišao jedan partijski dužnosnik, Gdinjanin, koji je pri odlasku s otoka rekao jednomu komunistu iz Bogomolja neka raščisti tu situaciju u Gdinju, ”*jer da su to oportunisti i da od njih nikada neće biti pravi komunisti“*.

se i "ovaj naš pop aktivizirao na političkom polju". Obrazloženo je to činjenicom što je u listi, koju je poslao Gdinjanima u mjestu i izvan njega, naveo imena dvojice članova SK koji nisu ništa dali za obnovu crkve: "Drugovi, otkud njemu to pravo; ja vas uvjeravam da je on to smipljeno napravio, kako bi ovim putem raskrinkao naše članove SK." Lozićem se bave i 1974. g. kad se tvrdi da "vrši političke aktivnosti, koje predstavljaju miješanje Crkve u politiku socijalističke Jugoslavije" i priziva odlučna i efikasna akcija SK i svih drugih naprednih socijalističkih snaga, kako bi se takvim pojavama i tendencijama stalo na put.

Dok su takve kvalifikacije o Lozićevoj "političkoj" djelatnosti bile uopćene, 1976. g. preciziraju kako se ta njegova pojačana aktivnost "sastoji u omalovažavanju naših državnih praznika, krivom tumačenju naših objektivnih slabosti do miješanja u pojedine mjesne stvari, koje prelaze okvire crkvenih prava". Zaključak je kako se energičnije i odlučnije treba boriti protiv njegova mišanja u stvari izvan domene vjere i crkve.

Valja napomenuti da su netom iznesene kvalifikacije o Loziću izrečene na godišnjim konferencijama, gdje su imali pristup i nepartijci. Na njihovu pak zatvorenu sastanku odlučili su da se prijavi Općinskom komitetu SK Lozićev istup na groblju 1975. g., kad je pozivao da se ne izostaje s pogrebne mise jer je ona nedjeljiv dio sprovoda, na koji - ako mu se neće u cijelosti pribivati - neka se ne dolazi.¹⁴³ Protiv Lozića komunisti su huškali i na javnom skupu sudionika NOB 1976. godine: neizravno su ga proglasili neprijateljem, pozivali na borbu protiv njega i zahtijevali "da se postupi po zakonu za nedozvoljene prijestupe, ma tko to bio, a naročito u pitanju religije".

Prvi spomen mojega imena u zapisnicima partijskih sastanaka daria iz 5. godine mojega župnikovanja u Gdinju. Makar se i do tada - i nakon toga - u nekoliko navrata uopćeno raspravljalo o klerikalizmu, svršetkom 1983. g., u svezi s negativnosti religije, na sastanku nazočan sekretar Opć. komiteta SK izjavio je da sam "jako opasan",¹⁴⁴ zbog mojih istupanja izvan religioznih okvira, ne precizirajući u čemu se sastojе.

143. O svemu podrobno u 6. poglavlju moje studije o Loziću. Kao u bilj. 45.

144. Komunistički vlastodršci proglasili su svećenike narodnim neprijateljima, jer su oni dosita bili opasni za svaki totalitarni režim, budući da su učili ljude misliti svojom glavom i poštovati vlastitu savjest. Koliko je bilo utemeljeno to što su dotični vlastodršci sebe poistovjećivali s narodom, vidjelo se kad je taj narod na izborima 1990. g. mogao slobodno iskazati svoju volju: glasovao je protiv njih!

Slijedeće je godine jedan partijac primijetio kako bi se oni morali boriti za svoju ideologiju kao što ja djelujem ističući svoju. Drugi je partijac to nazvao neprijateljskim djelovanjem koje treba raskrinkati, jer da se takvim istupom *"podcjenjuju borci i svi ljudi"*. U procjeni sigurnosne situacije u mjestu za 1985. g. *"treba unijeti veliki utjecaj klera-popa"*,¹⁴⁵ posebno u svezi s organiziranjem odlaska u hvar, gdje je te godine dolazio kard. F. Kuharić. Nadalje *"primjećuje se da aktivnošću popa određen broj mladih ljudi vrši religiozne obrede"*. Partijce upravo to zabrinjava, jer su prije baš mladi ljudi slabo pohađali crkvu pa im to nalaže intenzivniji rad s mladima i njihov odgoj u socijalističko-marksističkom duhu. Ista procjena za 1988. g. navodi kako je *"kler t.j. pop u našem mjestu dosta aktivan"*, jer se za Božić i Veliki petak okuplja u crkvi velik broj mladih koji za te svetkovine dolaze u mjesto, iako im je tada radno vrijeme i školska obuka.

Najviše je o meni bilo govora 1987. g., kad sam, osim ostalim mjesnim tzv. društveno-političkim organizacijama, poslao svoj službeni dopis i mjesnoj organizaciji SK. Radilo se o neizravnom ometanju vjerskih obreda sazivanjem raznih sastanaka upravo u vrijeme nedjeljne i blagdanske mise,¹⁴⁶ od čega nisu bile pošteđene ni glavne godišnje svetkovine. Na temelju tada važećeg Ustava i Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, dokazao sam (moj je tekst pregledao pravnik) kako je to prtuustavno i protuzakonito, naime kad se ljude tako odvraća od izvršavanja njihovih vjerničkih obveza. Na mojem dopisu napisali su: *"Ne davati veliku važnost"* i najavili odgovor koji nikada nisu poslali. Zaključili su da se predmet dopisa ne uvažava: nitko nikomu ne zabranjuje ići u crkvu ako to želi, a partijci se neće *"prilagođavati popu ni crkvi"*. Sastanci će se i ubuduće održavati po potrebi, bez obzira kada to bilo, ali *"i da se treba gledati da se na sastancima postigne što veći odaziv ljudi"*.¹⁴⁷ Rečeno je kako ja ne mogu nikomu zabraniti

145. U dotičnim zapisnicima nahodimo 1961. g. potpuno suprotnu prosudbu partijaca: *"Utjecaj klera i popa je nikakav."* Poslije Uskrsa 1966. g. na partijskom je sastanku rečeno da se dolaskom nvođa župnika *"situacija izmijenila i mi bismo trebali bitibudni i uporni, a ne mu davati povoda; kao rezultat vidimo da su tri omladinca ove godine nosila križ"*. Misli se na nošenje križa u tradicionalnim procesijama Velikoga petka ujutro i uvečer.

146. Isto kao u bilj. 143. Inače takva je praksa u našoj domovini bila nastupila odmah nakon svršetka II. svjetskog rata, pa je o njoj riječi i u već spominjanom Pastirskom pismu katoličkih biskupa Jugoslavije od 20. IX. 1945. godine: *"Vršenje nedjeljne dužnosti prisustvovanjem sv. misi u mnogo je slučajeva onemogućeno radi mitinga, skupština i sastanaka, koji se priređuju u vrijeme trajanja sv. mise."* Usp. I. MUŽIĆ, n. dj., 169.

147. Na partijskom sastanku 4. II. 1972. g. zaključeno je da će se u slijedeću nedjelju s početkom u 10 sati održati konferencija SSRN (dakle svih mještana) *"pa se zadužuju članovi SK da provedu agitaciju po mjestu da dođe što veći broj članova SSRN na konferenciju"*. Pojednostavnjeno rečeno: partijci su ljude spriječavali da idu nanedjeljnu misu!

da nedjeljom održava sastanke, premda je predmet mojega dopisa bio da ne budu samo preko mise, a ne nedjeljom uopće.

Na tom sastanku, koji je cijeli bio posvećen tomu mojem dopisu, čulo se dosta toga na moj račun. Izneseno je kako prošle godine, naime 1986. nisam glasovao na "izborimz" što, po njihovim riječima, znači da ne priznajem konkretno društvo. Nadalje, jedan od nazočnih: "On za mene ne prizna našu zastavu." Drugi: "Za mene je to nehumano, neprijateljski, to je podcjenjivanje društva i vlasti. U zadnje vrijeme Crkva sve više djeluje protiv ovog društva i jednog dana će nam reći da siđemo s pozornice. Možemo biti ponosni ako je to samo u Gdinju." Drugdje, naime, po otoku toga odavno nije bilo, t.j. da se preko nedjeljne i blagdanske mise organiziraju javni skupovi. U tomu su odgovorni iz Gdinja, nakon mojega dopisa, dobili potporu više državne instance na općinskoj razini da i dalje (jedini na otoku!) u tomu ustraju. Napokon je ta praksa prestala i u Gdinju nastupom hrvatske demokracije 1990. godine.

Budući da se uz klerikalizam neizostavno spominje kleronacionalizam i samo nacionalizam, promotrit ćemo što s tim u svezi nahodimo u zapisnicima gdinjske Partije. Znakovito je kako o tobožnjem nacionalizmu razmišljaju nakon sloma Hrvatskog proljeća 1971. g., kad izričito naglašavaju kako podupiru Titov put: "u našem mjestu nije bilo nekih šovinističkih i nacionalističkih ispada. Organizacija SK je jedinstvena i nema u njoj nikakvih trzavica. Bilo je, doduše, sitnih ispada - kažu dalje - od nekolicine učenika i studenata tijekom ljetnih školskih praznika 1971. g., "kad su nacionalističke strasti općenito u Jugoslaviji već bile došle do svog vrhunca". Zaključuju da u mjestu nitko nije djelovao na nacionalističkoj osnovi, "a ovi ispadi su bili rezultat toga što su se ovi đaci i studenti nalazili pod utjedajem u svojim školama i domovima".

Zamjetljivo je da desetljeća i pol nakon Karađorđeva spominju "doba eskalacije nacionalizma", od kojega je, po njihovu sudu, Gdinj bio pošteđen. Međutim, ono što se tada, naime 1985. g., o nacionalnom uređenju čuje u mjestu, dolazi od pojedinaca "koji malo o tom pitanju znaju pa im preporučujemo da u tu stvar još i manje ulaze", navode Titove riječi o bratstvu i jedinstvu.

Zapisnici, o kojima je riječ, bilježe 1983. godine "nacionalistički ispad" poimence spomenutog iseljenika, koji je "poznat kao propagator

hrvatskog nacionalizma".¹⁴⁸ Gdinjska Partija ocjenjuje vrlo pozitivnim postupak nekolicine mladih koji su odmah reagirali i napustili svadbu na kojoj se zbio dotični istup. Naprotiv - primjećuju partijci - propust je tzv. Komiteta za Općenarodnu obranu (ONO) i Društvenu samozaštitu (DSZ) gdinjske Mjesne zajednice "što nije odmah održao sastanak, analizirao stvari i obavijestio Općinski komitet za ONO i DSZ općine Hvar". Na svršetku ovih navoda o tobožnjem nacionalizmu, vrijedi spoemnuti kako partijci u jednom tekstu 1975. g. izjednačuju "Hrvatski nacionalizam" s "Mačekovštinom".

S obzirom na partijski monopol, koji uključuje sveopću kontrolu, ističem njihov zaključak kako će trojica među njima prethodno pročitati čakavsku poeziju - kojoj je autorica jedna akademska slikarica iz Gdinja, nastanjena u Parizu - namijenjenu čakavskom recitalu 1984. g., "i ako bude nešto trebalo da se odstrani, treba odstraniti". Kad je 1975. g. na nekome javnom skupu jedan nepartijac kritizirao partijca, zaključeno je kako je njegov istup nepravilan (*reus laesae maiestatis*) i da zaslužuje opomenu. U svezi s pisanjem splitskog dnevnika "Slobodna Dalmacija" o nepravilnostima u gdinjskoj Zadruzi 1973. g., jedan je partijac predlagao da se istraži tko je napisao dotični članak.¹⁴⁹ U prigodi "izbora" (zapravo glasovanja za vež izabrane) 1969. g. zaključeno je da partijci moraju učiniti sve kako bi ljudi izašli na "izbore". Zato će na dan "izbora" partijci doći na birališta u 18 sati, upoznati se s odzivom birača i pohoditi u kućama možebitne neglasače.

U zapisnicima imamo spomena i o preventivnoj partijskoj kontroli, kojom bi bila onemogućena svaka aktivnost "klasnog neprijatelja".¹⁵⁰ Partijski sekretar upozorio je članstvo na budnost koja mora vladati pri Titovu dolasku u Split 1977. godine. Sljedeće je godine obznanjeno "da se bude budno i prati događaje" prije i u vrijeme održavanja XI. kongresa SKJ. U povodu suđenja ministru NDH dr. A. Artukoviću 1986. g. bilo je organizirano 20-dnevno dežurstvo. Kad se, padom komunizma u istočnoeuropskim zemljama, i vodstvo SKH odreklo svoga monopola i najavilo višestranačke izbor, za gdinjske partijce kao da se ništa nije dogodilo. Na sastanku svršetkom 1989. g. pozvani su partijci da budno prate stanje u svojoj sredi-

148. Dotični je iseljenik magistar znanosti, uspješan poslovan čovjek, istaknuti hrvatski domoljub, a njegov tobožnji "nacionalistički ispad" bio je zapravo domoljubni govor - nazdravica na dotičnoj svadbi (piru).

149. Dakle, lov na vještice; nije važno što - i da se iz toga izvuče pouka - nego tko!

150. Na jednomu javnom sastanku, na kojemu su bili i nepartijci, već 1981. g. proglašen sam klasnim neprijateljem.

ni i da odmah otkriju ako se nešto primijeti: *"Situacija u našem društvu je veoma ozbiljna i teška, tako da sa zebnjom mislimo što će biti."*

Ako bi se donekle i mogao opravdati partijski tretman crkvene djelatnosti na njihovim zatvorenim sastancima, nesnošljivost koju su u tom smislu promicali na otvorenim godišnjim konferencijama bila je zapravo raspirivanje vjejske mržnje, što je bilo zabranjeno i jugokomunističkim Ustavom. Da su mali dio energije, utrošen u preokupaciju borbe protiv Crkve i župnika kao njezina predstojnika, uložili u procvat mjesta, što im je bila prvotna dužnost, ono ne bi, upravo u doba partijske vladavine, doživjelo svoje najtragičnije razdoblje u svojoj 650-godišnjoj povijesti. Točno su primjećivali članovi SK, gnjavljeni zbog prakticiranja vjere njihovih ukućana, naime da *"ima mnogo važnijih stvari koja bi ova organizacija trebala raspraviti"*. Makar je dotična organizacija, primjerice, svojedobno bila protiv dovoda tekuće vode u mjesto - čime je očito pokazala svoju protunarodnu djelatnost - ipak se u svemu smatrala nepogrešivom: *"najteže mi pada kada se reče da je kriva mjesna vlast"*, rekao je jedan partijac 1988. godine.

Iz identične ocjene, koju je gdinjska partijska organizacija poslala Opć. komitetu SK u Hvaru o dvojici 23-godišnjaka koji su 1964. g. primljeni u Partiju, čini se da je idealan lik svakog komunista morao imati otprilike takve značajke: *"U organizaciji Narodne omladine izvršavao je s voljom i na vrijeme sve mu postavljene zadatke. Kod omladine ima dobar autoritet te je kao takav biran u rukovodstvo omladine. Karaktera je dobrog. S religijom je raskrstio i u tome nema nikakvih poteškoća. Idejno je jako dobar i prirodno bistar pa uz pomoć organizacije SK ima uvjeta da se uzdigne u dobrog člana SK."*

Suvišno je napominjati kako se i gdinjska Partija brinula oko povećanja svojega članstva mladim ljudima. Stoga su na svojim sastancima zaduživali pojedine partijce neka pokušaju poimence navedene mladiće ili mlade muševke skloniti na učlanjenje u Partiju.¹⁵¹ Takva su nastojanja uglavnom ostajala bez rezultata, ali je pojedinačnih pristupanja Partiji ipak bilo. Tako jedan 29-godišnjak svoju molbu za primanje u gdinjsku Partiju 1975. g. motivira ovako: *"Želja mi je da moje marksističko uvjerenje i privrženost"*

151. Slično su agitirali i farizeji kojima je Isus rekao: *"Obilazite morem i kopnom da pridobijete jednog sljedbenika. A kad ga pridobijete, promećete ga u sina paklenoga dvaput goreg od sebe."* (Mt 23,15).

naprednoj socijalističkoj ideji manifestiram kao aktivan član SKJ.“ Ispričava se što i prije nije postao član SKJ. Jedan od razloga je i stalna promjena mjesta boravka, koja *”nije pogodna za ozbiljan i kontinuiran rad kakav obvezuje pravog člana SKJ“.*

Premda ovo poglavlje sadrži dosta doslovnih navoda iz arhiva gdinjske Partije, poglavito iz zapisnika njezinih sastanaka, evo odande još četiri rečenice. Jedna je iz 1979. godine: *”Čast je biti član SK na čijem se čelu nalazi drug Tito.”* Dvije su iz 1986. godine: *”Smatram da će netko razumano doći na Hvar i da će nas jedno socijalističko sunce grijati ... Nema humanijeg društva u svijetu do našega samoupravnog društvenog uređenja.”* I još jedna iz 1987. godine: *”Mi smo u toku rata strijeljali pojedine drugove ne za težinu učinjenog djela, već samo za stjecanje povjerenja te ugleda Partije i NOB-e.”*

Gdinjska partijska organizacija sastojala se od 10-20 članova, uglavnom rođenih 1920-ih godina, svi s pučkoškolskom izobrazbom. Zanimljivo je kako je jedan od njih, praveći popis partijaca s njihovim generalijama, sebi upisao da ima srednju školu, što je proizvoljna tvrdnja.¹⁵² Nedostatnu pismenost pripadnika gdinjske Partije najbolje očituju upravo knjige zapisnika sastanaka, na temelju kojih je obrađeno ovo poglavlje. Tu ima takvih stilskih nejasnoća, da se ponekad ne može dokučiti što je zapisničar htio reći. Nadalje, nađimo mnoge gramatičke i pravopisne greške (*č - ć, ije - je*) te očito srpske imenice, pridjeve i glagole (*aljkav, jugoslovenski, podesan, predlog, posledica, prestup, primetiti, porodica, rešiti, raspust, sprečiti, tačka, uopšte, uslov*) zatim glagole stranog (latinskog podrijetla, ali s nastavcima svojstvenima srpskom književnom jeziku (*aktivisati, dirigovati, diskutovati, kritikovati, konzultovati, konstatovati, reagovati*)). Klerikalizam se naziva još *kleritizam i kleriklarstvo*.¹⁵³

Prikaz o gotovo polustoljetnom djelovanju gdinjske Partije (1942. - 1990.) zaključit ćemo navodima o njezinu nepokolebljivu jugokomunističkom usmjerenju u zadnjoj godini njezina rada. Početkom 1989. g. opetovano je isticano *”da se ni po koju cijenu ne dozvoli rušenje Avnojevske Titove Jugoslavije“*, također da se ne dopusti uvođenje višestranačkog

152. Takvi postupci asociraju na praksu rumunjskoga komunističkog diktatora N. Ceausescua (inače veliki Titov prijatelj!), koji je sebi i svojim najbližima, makar su bili neuki, podijelio titel sveučilišnih profesora i akademika.

153. *”O quam parva sapientia regitur vicus!”*

sustava. Iz dotičnih zapisnika doznajemo i za nakanu da se na odgovorna mjesta biraju ljudi jugoslavenski orijentirani.

U zadnjoj godini rada gđinjske Partije bio je jedini - ujedno i zadnji uopće - sastanak početkom ožujka 1990. godine. U zapisniku čitamo njihovo mišljenje: "Ukoliko SK promijeni drugi naziv i ne bude jedinstveni SK na nivou čitave Jugoslavije, članovi ove organizacije neće više biti članovi takve organizacije."¹⁵⁴ Zadnje što je uopće upisano u knjigama zapisnika jest rečenica kako treba zabraniti "sve stranke koje su nacionalistički nastrojene jer takve vode samo u propast", poimence navodeći HDZ na čelu s dr. F. Tuđmanom! Mjesec i pol dana nakon takva zaključka, na Mali Uskrs 1990. g., hrvatski se narod na prvim slobodnim višestranačkim izborima poslije II. svjetskog rata, odlučio upravo za tu stranku, koja je svojega čelnika imenovala za predsjednika Republike. *Sapienti satis!*

* * *

Što se pak tiče arhiva bivše Partije u Bogomolju, ondje u prostorijama Mjesne zajednice (Mjesnog ureda) više nema dotičnih arhivalija, poglavito knjiga zapisnika partijskih sastanaka, koje su navodno uzeli određeni pojedinci. Izostanak konzultacije spomenutih vrela¹⁵⁵ ne znači i nedostatak spoznaje o djelovanju i utjecaju bogomoljskih partijaca. O njima je također ovdje riječ u prethodnom poglavlju, a bilo je govora i u već spominjanoj studiji o Loziću.¹⁵⁶

U skladu s Isusovim riječima: "Po njihovim ćete ih plodovima prepoznati" (Mt 7,16), učinak je njihova rada i nastojanja - jednako kao i onih u Gdinju - prazno mjesto i prazna crkva, što su po Loziću logične posljedice tamošnjih predratnih, ratnih i poratnih prilika i neprilika.¹⁵⁷ U praksi se pokazuje da je napredovanje ili nazadovanje pojedinih mjesta obrnuto proporcionalno utjecaju Partije u tomu mjestu. Njezin utjecaj u Bogomolju, zacijelo najjači na Hvaru, rezultirao je strahovitom depopulacijom: posve-mašnjim nazadovanjem i upropaštavanjem mjesta ("Tko s vragom tikve sadi, o glavu mu se razbijaju").

154. Dr. F. Tuđman: "Posljedice gotovo polustoljetnoga jednostranačkog totalitarizma bile su u Hrvatskoj poraznije negoli u bilo kojoj drugoj republici bivše Jugoslavije ... Sve ekipe komunističkog vodstva Hrvatske natjecale su se, podjednako i beziznimno, ne samo u provedbi nego i u nuđenju jugoslavenskih programa." Usp. SD br. 14811 od 24. II. 1992, 4.

155. Don Frane Bulić znao je reći: "I negativan rezultat - ipak je rezultat!"

156. Kao u bilj. 45.

157. Isto.

Znajući za naglašeno protuvjersko usmjerenje bogomoljskih partijaca, bilo bi neuvjerljivo da oni na svojim sastancima nisu raspravljali o malobrojnoj vjerničkoj zajednici u njihovu mjestu i o njezinu predstojniku župniku. Svojedobno sam neslužbeno doznao da su o meni raspravljali kad sam - u skladu sa smjernicama zakonika kanonskog prava - bio uskratio jedan sprovod. Nadalje, neizravno su nastojali da se utnu tradicionalne procesije s Križem u Veliki četvrtak i Veliki petak, tako što se nitko - iz straha i obzira prema njima - neće usuditi prihvatiti ulogu križonoše.¹⁵⁸ Izostankom dotičnih procesija 1988. i 1989. g. Bogomolje je jedino mjesto na otoku Hvaru - poznatu s tih procesija¹⁵⁹ - koje je bilo prekinulo taj višestoljetni običaj (zahvaljujući mojem nastojanju, u Gdinju se to nije dogodilo).

Partijci su ispitivali pojedine župljane što u vjerskom tisku piše o kard. Stepincu, protiv kojega su - nakon što je 1981. g. J. Blažević bio aktualizirao dotični problem - i oni sudjelovali u verbalnoj kampanji. Za Lozićeva župnikovanja Partija je bila režirala već podrobno opisan¹⁶⁰ teroristički akt o svetkovini mjesnoga zaštitnika sv. Liberana 1972. g. (skinuta klatna sa zvona, crkvena ključanica zalivena olovom, oko crkve izvješteni plakati uvredljiva i prijetećeg sadržaja). Upravo zbog partijskog terora, kojim se gušio svaki vjerski izračaj, do danas se nije izvršio jedan davni zavjet. Naime, određeni bogomoljski iseljenik prije II. svjetskog rata financirao je izradbu kamenih dekorativnih dijelova za dodatni ures poljske kapelice Gospe od Zdravlja (izgrađena 1893. g.), u kojoj to obrađeno kamenje još uvijek leži, neuporabljeno u namijenjenu svrhu. Konačno, poput gdinjskih, i bogomoljski su partijci svojedobno bili protiv dovođenja tekuće vode u mjesto.

Svoje neslaganje s njihovim djelovanjem iskazivao sam, osim riječima, također i djelom. Postupajući po onoj: "*Na ljutu ranu ljuta trava*", inzistirao sam da mlađi i uvijek različiti ljudi nose križ u sprovodu, o čemu su određeni Bogomoljani prijekorno izvijestili na skupu OKSSRN u Hvaru.

Makar sve opisano djelovanje bogomoljske Partije pripada prošlosti, na razdoblje njezine aktivnosti i danas podsjećaju ratne parole na crkvenom

158. Toga je, nažalost, bilo i u pojedinim župama središnjega dijela otoka, naime da su se jako teško nalazili križonoše, s razloga što se ljudi nisu htjeli izlagati i time zamjerati partijcima. Usp. bilj. 169. Ovdje vrijedi spomenuti da je 1959. g. ipak održana tradicionalna jutarnja procesija s križem na Veliki petak od Gdinja do Bogomolja, makar su je (jedino te godine!) jugokomunističke vlasti bile zabranile. Križ su putem nosili mnogi sudionici procesije, tako da je njihova "krivnja" bila podijeljena.

159. B. ŠKUNCA, *Štovanje Isusove muke na otoku Hvaru*, Split 1981.

160. Kao u bilj. 45. (u 6. poglavlju).

nadvratniku (*ŽIVIO DRUG STALJIN*, uz nacrtan srp i čekić) i na župskoj kući (*ŽIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA*). Dok na gđinjskom groblju nahodimo samo jednu zvijezdu petokraku, bogomoljsko je groblje (inače crkveno vlasništvo!) njima preplavljeno. U jednoj od njih ucrtan je srp i čekić, a zanimljivo je da na dvama nadgrovnim spomenicima palim borcima u II. svjetskom ratu stoji križ i pod njim zvijezda petokraka. *Coincidentia oppositorum!*

U pojedinim mjestima partijski arhivi su raspršeni i odneseni; zapravo zameo im se trag.¹⁶¹ Kako sam izviješten, to se dogodilo s razloga što nema nijedne zakonske odredbe u smislu (o)čuvanja dotičnih arhivalija. One su međutim važne, jer je u jugokomunističkom razdoblju Partija imala monopol kojim je upravljala pojedinim mjestima, stoga je i odgovorna za sve njihove (ne)uspjehe.

Rasipanjem partijskih arhiva pridonosi se krivotvorenju povijesti, dotično njezinu prikazivanju u krivu (= ljepšem) svjetlu.¹⁶² Takvim postupcima još se više osiromašuju ionako oskudni arhivski fondovi - ukoliko uopće postoje - konkretno dalmatinskih općina od njihova ustroja početkom 19. st. do 1945. godine. Na osnovi utvrđenoga stanja pojedinih arhiva bivše Partije, a u svezi s njihovom važnosti za prošlost određenih naselja, vrijedi opetovati odgovornima: "*Videant consules ne quid res publica detrimenti capiat!*"

6. Kroz materijale Općinskog komiteta SKJ (SKH) u Hvaru

Gđinjska Osnovna organizacija Saveza komunista (OOSK) bila je odgovorna za svoj rad svojemu prvom i neposrednom nadređenom - Općinskom komitetu Saveza komunista u Hvaru. Komitetu su se, uz ostalo, slali i zapisnici svakoga partijskog sastanka. S dijelom problematike, koja se na tim sastancima raspravljala, upoznali smo se u prethodnom poglavlju. Komitet je određenim mjesnim partijskim organizacijama slao svoje ciklostilizirane materijale, koje su dotične organizacije na svojim sastancima imale raspraviti i o tomu pismeno izvijestiti Komitet. Primjerice, u travnju 1985.

161. Dokumentacija o radu svih otočkih partijskih organizacija zacijelo se nahodi u Arhivu Opć. komiteta SKH Hvar.

162. To su dobro znali nacisti kojima je - kad su se saveznici približavali njihovim logorima - najpreče bilo uništiti arhive.

g., u već spominjanim zapisnicima sastanaka gđinjske Partije, čitamo kako se nakon upoznavanja materijala, poslanoga od Komiteta, razvila opširna diskusija o nacionalizmu i kleronacionalizmu na području hvarske općine.

Kao što je u prethodnom poglavlju to bilo s gđinjskom partijskom organizacijom, tako nas i u ovom prvenstveno i isključivo zanima stav Općinskog komiteta prema Crkvi i njezinu djelovanju na otoku Hvaru. Istražujući arhiv gđinjske Partije, na prvi spomen dotične problematike naišao sam tek 1972. g., dakle nakon sloma Hrvatskog proljeća, kad se pojačala partijska nesnošljivost prema Crkvi u Hrvata. U daljnjem tekstu bit će preneseni - *ad litteram* ili *quoad sensum* - dotični navodi koji se tiču vjerske djelatnosti domovinske Crkve u okviru hvarske općine.

"*Akcioni program SK općine Hvar*" u rujnu 1972. g. u jednoj točki konstatira da su popovi (tako ih naziva) na našem području u ofenzivi: već imaju društvene prostorije i počeli su se baviti izdavačkom djelatnosti. Treba koristiti sva moguća sredstva, koja će društvena zajednica (tako se onda govorilo za državu) morati financirati, da se mladi naraštaj okuplja oko Partije, poglavito ondje gdje postoje mogućnosti rada omladinske organizacije, pionira i škole.

"*Program rada OK SKH Hvar*", donesen na sjednici upravo na Badnjak 1973. g., posvećuje dvije točke problematici obrađivanoj u ovom poglavlju. Opetovano se tvrdi kako pojedini svećenici zlorabe svoj položaj i vjersku pripadnost otočana: organiziraju turnire, kvizove, utakmice, izdavaju listove. To čine s nakanom da bi pridobili mlade i ujedno se borili protiv samoupravnih društvenih odnosa. Nadalje, "*vrše političke aktivnosti koje su ne samo suprotne razvoju samoupravnih socijalističkih odnosa, već predstavljaju i miješanje Crkve u politiku socijalističkog Jugoslavije*".

Sve društveno-političke organizacije - kako su se onda skupno nazivale SK, SSO, SSRN¹⁶³ - imaju se tomu odlučno i efikasno suprotstaviti. Da se može bolje utjecati na mladi naraštaj, treba u svim školama, gdje se to može, organizirati produženi - gotovo cjelodnevni - boravak učenika u školi i uvesti marksistički odgoj od najnižih razreda. U tu svrhu mora se ostvariti

163. SK = Savez komunista; SSO = Savez socijalističke omladine; SSRN = Socijalistički savez radnog naroda. Te su dvije organizacije, u koje su bili uključeni mladi i svi građani, bile samo produžena ruka SK, koji je nad svima imao partijski monopol. U zapisnicima sastanaka gđinjske Partije nađoh da je 1963. g. izabran za predsjednika Mjesne konferencije SSRN Jugoslavije jedan mještanić "*koji nije član SK, a došao je na tu odgovornu dužnost, što je velika greška i neaktivnost članova SK*".

suradnja Partije i škole, koja mora osposobljavati prosvjetne radnike za dotičnu djelatnost.

I "Akcioni program rada" iz ožujka 1975. g. opaža kako u nekim sredinama hvarske općine ne opada utjecaj klera na mlade. Mjesne partijske organizacije zadužene su "da proanaliziraju metode rada neprijateljskog dijela klera u njihovim sredinama". One će također ispitati kako se prema takvu djelovanju postavljaju komunisti i ostali građani te će partijskom akcijom svoditi njihov rad u vjerske okvire.

Za razliku od dosad spomenutih, materijal Komiteta za ožujak i travnja 1988. g., pod naslovom "Vjerske manifestacije", posve je konkretan. Ocijenjeno je kako je - u usporedbi s prošlom godinom - upadno veži broj mladih, poglavito studenata zagrebačkih fakulteta, sudjelovao u tradicionalnoj procesiji "Za križem" u noći od Velikog četvrtka na Veliki petak.¹⁶⁴ Večernja teoforična procesija u Hvaru okupila je 1064 sudionika. Tu je još ocjena o propovijedanju don Iva Lozića, župnika u Vrboskoj, što je doneseno u 7. poglavlju.

Među svim materijalima Komiteta opsegom se ističe onaj nastao svršetkom 1983. godine. Sadrži 14 ciklostiliziranih stranica strojnog papira, s tekstom istipkanim srednjim proredom, pod naslovom: *Aktualni momenti u djelovanju vjerskih zajednica na području općine Hvar i zadaci Saveza komunista.*

Najprije su podaci o vjerskim zajednicama na području hvarske općine. Ondje djeluje samo Rimokatolička vjerska zajednica. Ima, doduše, pravoslavaca i muslimana - spominju se i starokatolici u Bogomolju - ali na tom području, naime otoka Hvara, nemaju institucionalizirani oblik. Svećenika, redovnika i redovnica ukupno ima 70. Na Hvaru je 18 župa; među njima su 4 koje nemaju svojega rezidencijalnog župnika. Od 39 crkava na otoku u 24 se redovito obavlja bogoslužje, a u ostalim povremeno uz prigodne blagdane. U zadnjih 5 godina izgrađena je crkva u Milni. Na otoku su i 3 veća samostana, a od ukupna broja otočkog pučanstva (11.224) procjenjuje se da ima oko 60 % rimokatolika.

Obradena je i aktivnost laičkih vjermičkih organizacija: triju bratovština, raznih pobožnih udruga i crkvenih odbora, koji ponekad svojim djelovanjem prelaze okvire svojih ovlasti. zato bi SSRN i drugi politički

164. U njoj sudjeluje šest župa središnjega dijela otoka Hvara. Usp. bilj. 159.

subjekti morali "njihovo djelovanje kontinuirano pratiti u cilju suzbijanja i sprečavanja bilo kakve politizacije". Karitativno-socijalna djelatnost Crkve na Hvaru sastoji se u tomu da hvarske benediktinke čuvaju djecu do 3 godine, a milosrdnice u jelsi njeguju starije osobe, čime "Crkva prekoračuje zakonske propise pretvarajući karitativnu djelatnost u društvenu djelatnost". Nedopustivo je, kaže se dalje, da se otočki komunisti u tom pogledu mire s postojećim stanjem.

U podnaslovu koji obrađuje katekizaciju mladih čitamo kako se zadnjih godina osjeća veliki interes Crkve za sve oblike rada s mladima. Vjeronaučna obuka - koja se koristi suvremenim audiovizualnim sredstvima i drugim oblicima rada - obuhvaća velik broj djece manjeg uzrasta, dok je na stariju djecu utjecaj Crkve manji. "Znatan dio dječje pohoda vjeronauk pod pritiskom roditelja."

Pojedini vjeroučitelji izazivaju negodovanje i revolt roditelja koji se boje da im djeca neće svladati školsko gradivo zbog pretjeravanja u broju vjeronaučnih sati i intenzivitetu vjerske obuke. Otvoreno miješanje Crkve u odgojno-obrazovni proces nastaje kad vjeroučitelji preko svojih nadređenih pokušavaju utjecati na škole u smislu prilagođavanja i usuglašavanja školskih sati s onima iz vjeronauka. Pojedini katehete prigovaraju kako se uvode takve školske aktivnosti kojima se namjerno ometa vjeronauk. Neki svećenici zahtijevaju da se tzv. izviđači opredijele za vjeronauk ili za izviđače, čime se na njih vrši psihološki pritisak. Revoltirani roditelji taj su "problem riješili na najbolji mogući način: -Naša djeca će ići u izviđače a vi se izvolite prilagoditi". Takav se postupak hvali kao najbolji način intervencije mjesnih socijalističkih snaga SSRN nasuprot tendencijama Crkve za određenim partnerstvom sudjelovanja u odgojno-obrazovnom procesu mlade generacije.

Tijekom pučkih misija na Hvaru u jesen 1983. g. misionari su izjavljivali kako se kroz školsku izobrazbu vrši sustavna ateizacija djece. Jedan od njih naglašavao je nacionalnu identifikaciju hrvatskog naroda s katoličanstvom, dok je u propovijedima trojice otočkih župnika - među kojima je bio i Lozić¹⁶⁵ - "bilo pokušaja politizacije Crkve s pozivija hrvatstva".

165. Njemu je posvećeno cijelo 7. poglavlje.

Pod informativno-propagandnom djelatnošću obrađen je vjerski tisak: biskupijski vjesnik, razni župski listovi te uošte izdavačka djelatnost Crkve u Hrvata. Iz teksta pod zvučnim naslovom: "*ostvarivanje materijalnih i drugih pretpostavki za zadovoljavanje potreba vjernika u vjerskim zajednicama*" vrijedi naglasiti oćenito spomenute pojedine ekscesne slučajeve koji se odmah uočavaju. U svezi s njihovim rješavanjem predstavnici Općinske Komisije za odnose s vjerskim zajednicama gotovo su uvijek nailazili na dobru volju u kontaktu s najvišim predstavnicima Crkve na otoku, što se ne bi moglo reći za pojedine svećenike. Također je spomenuto kako se povećavaju zahtjevi za održavanje procesija kojima se želi manifestirati snaga Crkve.

nakon informativnog dijela dotičnog materijala, koji smo upravo razmotrili, slijedi dio pod naslovom: "*Ocjena idejno-političke osposobljenosti članova SK i OOSK prema djelatnostima i ekscesnim istupanjima vjerskih zajednica*". U tretiranju odnosa vjerske zajednice prema društveno-političkoj zajednici konstatira se kako Crkva na Hvaru "*već duže vremena djeluje sve intenzivnije i smišljenije u cilju pridobijanja vjernika*". Budući da Crkva ne može animirati vjerničke mase, poglavito mlade, isključivo na vjersko-dogmatskim pitanjima, ona sve više izlazi iz tih okvira priređivanjem hodočašća, predavanja za srednjoškolsku mladež i za mlade majke, projekcijom filmova, nedjeljnim obiteljskim ručkovima uz nazočnost svećenika i drugim aktivnostima. Naglašava se kako su te aktivnosti usmjerene širenju utjecaja na mlade.

Jedan dio klera utječe na vjernike s nakanom da borbom protiv bezbožnog materijalizma u njima pokoleba povjerenje u sociojalizam i samoupravljanje. Glavnina otočkih svećenika bila je "*izvan tokova revolucije, a pojedinci su stali na stranu neprijatelja*". Za razliku od preko 95 % otočana koji redovito izlaze na sve poratne "izbore", velika većina svećenika to ne čini. Grupa nacionalista i kleronacionalista, okupljena oko Crkve, maksimalno je koristi za ostvarivanje svojih političkih ciljeva, agitiranjem među građanima pa i komunistima. Klerikalizam je teže prepoznati, jer se više ne pojavljuje u klasičnom, već u novim profinjenim oblicima.

Dio otočkih komunista nije dostatno osposobljen za pravilno i učinkovito bavljenje tretiranom problematikom pa su zato više zabavljeni posljedicama nego uzrocima. Mali postotak hvarskih komunista ima sektaški odnos prema vjernicima; Izraženiji je oportunizam i libetralistički pristup politiziranim vjerskim aktivnostima. Pojedini komunisti nemaju iz-

građenu idejno-političku svijest, što se očituje u njihovu ponašanju i djelovanju. S obzirom na prakticiranje vjere od strane ukućana pojedinih komunisti, takvi "predstavljaju balast koji ruši ugled organizaciji i SK. Oni će u daljnjem zaoštavanju procesa ideološke borbe i diferencijacije napustiti redove SK."

Politička akcija na suzbijanju i neutraliziranju zapažene tendencije za politizacijom vjere i Crkve ne smije potencirati niti u jednom obliku protuvjerska raspoloženja i kampanje. Ipak se ni najmanje neće odstupiti od utvrđenih stajališta socijalističkog društva i njegovih organiziranih vodećih snaga prema religiji i Crkvi. Komunisti imaju zadatak stalno pratiti i analizirati pitanja vezana za odnose s vjerskim zajednicama. Također moraju raspraviti ponašanje pojedinih prosvjetnih ranika - takvih, naime, pojedinačnih slučajeva ima na otoku - koji prenose vjerske osjećaje na učenike.

Zloporabi vjere u političke svrhe najbolje se mogu i moraju suprotstavljati sami vjernici svojim uključivanjem i aktivnošću u SSRN i mjesnim zajednicama. Oni u socijalizmu i njegovu ostvarivanju nalaze mogućnost unaprijeđenja svoga života i rada te ostvarivanja vjerskih sloboda.

Kad bi trebalo u jednu rečenicu sažeti partijske stavove prema crkvenom djelovanju, izražene u materijalima o kojima je u ovom poglavlju bila riječ, bio bi to navod iz već spomenutoga tzv. Akcionog programa 1972. godine: "Trebaju najprije znati da je religija nama tuđa ideologija¹⁶⁶ i da se svim sredstvima moramo njoj suprotstavljati!"

166. Jednako je tako komunizam tuđa ideologija religiji, konkretno kršćanstvu, poglavito Rimokatoličkoj crkvi, čemu je dokaz cijelo 2. poglavlje ove studije.

Zusammenfassung

EIN BLICK IN DIE JUGO-KOMMUNISTISCHE VERGANGENHEIT

Josip Franulić

Aufgrund des Archivmaterials und der veröffentlichten Quellen, analysiert der Autor die Lage der Katholischen Kirche und ihrer Priester auf dem Gebiet des Bistums Hvar im Zeitraum von der Entstehung des Königreich Jugoslawien bis zum Zusammenbruch des Kommunismus' und dem Zerfall Jugoslawiens 1990.

Die unitaristische Politik und die kommunistische Weltanschauung kennzeichneten die 70 tragischen Jahre der Geschichte des kroatischen Volkes und der Katholischen Kirche. Der erste Teil dieser Studie wurde in der letzten Ausgabe der "Služba Božja" Jahrgang XXXII(1992), Nr. 4, 237-280 veröffentlicht. In diesem Teil ist die Stellung des Kardinals A. Stepinac über den Jugo-kommunismus' besonders hervorgehoben, sowie die Lehre über den Kommunismus der Päpste des 19. und 20. Jahrhunderts.

Im zweiten Teil der Studie befaßt sich der Autor mit dem Einfluß der jugo-kommunistischen Indoktrination auf die Einwohner zweier Siedlungen: Gdinj und Bogomolje. Er analysiert die Lage vor und nach der Wiederherstellung der kroatischen Demokratie in diesen Orten und versucht, die wahren Gründe des so starken Einflusses der erwähnten Indoktrination heraus zu fünden. Der Autor nutzte reichlich das Archivmaterial der kommunistischen Partei Hvars, besonders das dieser zwei erwähnten Orte.